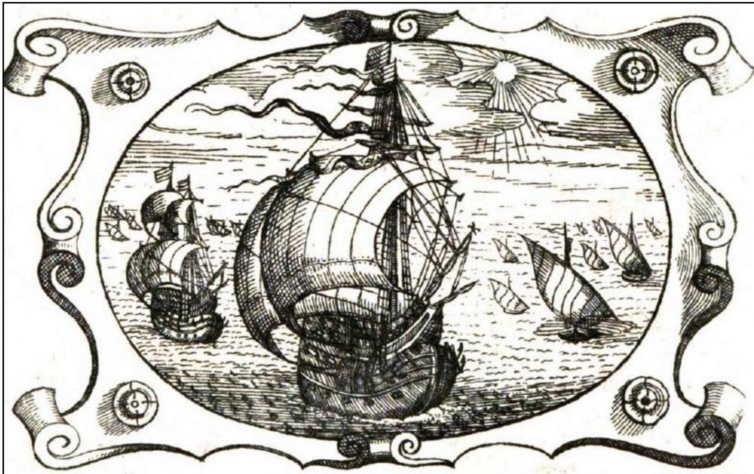

LEVINUS HULSIUS

ACHTE SCHIFFART ODER KURTZE BESCHREIBUNG ETLICHER REYSEN SO DIE HOLLÄNDER UND SEELÄNDER IN DIE OST INDIEN VON ANNO 1599. BIß ANNO 1604. GETHAN: VND WAS JHNEN AUFF DENSELBEN BEGEGNET

ACHTSTE SCHEEPVAART OFWEL KORTE BESCHRIJVING VAN ENKELE REIZEN DIE DE HOLLANDERS EN ZEELANDERS NAAR OOST-INDIË HEBBEN GEMAAKT IN HET JAAR 1599 TOT HET JAAR 1604: EN WAT HUN DAARBIJ IS OVERKOMEN

1 6 0 8

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

27 december 2015
herzien 2 maart 2020

INHOUD

BRON

1608, Franckfurt am Mayn

http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Abvb%3A12-bsb10466189-8

INLEIDING VAN DE VERTALER

Uit het relaas komt goed naar voren, dat de geschiedenis van de Vereenigde Oostindische Compagnie bestond uit handeldrijven op het punt van het zwaard. Talrijk zijn de verslagen over de oorlog met bijvoorbeeld de Portugezen, die ook in dit geschrift vaak worden besproken. De handelsposten werden overal bevochten, en had men eenmaal met de bevolking een redelijke band opgebouwd, dan waren er letterlijk kapers op de kust om zich het handelsgebied wederom toe te eigenen, over de hoofden van de bevolking heen.

Wanneer de Portugezen de Hollanders te pakken kregen, werden dezen soms op de gruwelijkste wijze terechtgesteld. De Hollanders bedreven in feite eveneens oorlogsmisdaden. Zo hebben zij op een gegeven moment Portugezen gevangen genomen en ze beloofd, dat ze in leven zouden worden gelaten, op voorwaarde dat zij hun schip - dat niet meer zeewaardig was - drie dagen lang drijvend zouden weten te houden. De gevangenen hebben toen drie dagen en nachten aan de pompen moeten staan en andere maatregelen moeten treffen om niet te verdrinken, of geëxecuteerd te worden. Dit is een onmenselijke behandeling en zou tegenwoordig op zijn minst in strijd zijn met artikel 5 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, en artikel 3 lid 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

De scheepslieden van die tijd moeten met ware doodsverachting de reis hebben ondernomen. Niet alleen konden zij onderweg worden aangevallen, gevangengenomen, worden opgehangen, of nog erger worden mishandeld. Hun schepen konden lek raken, stranden, in brand vliegen, soms zelfs door hun eigen geschut. Soms raakten zij door hun eten en drinken heen. En dat alles om uiterst mooie en kostbare goederen te gaan halen, plus de fel begeerde kruiden, als kruidnagelen en peper; dingen wij

nu achteloos bij de supermarkt uit het schap halen, maar toen uiterst kostbaar en niet voor iedereen bereikbaar waren. Het is onvoorstelbaar hoe ongeveer een miljoen - voornamelijk - mannen in die tijd de reis naar deze verre streken ondernamen.

Het blijft een groot wonder hoe de kapiteins en schepen met elkaar in verbinding konden blijven. Het ene schip was nog niet aangekomen, of het andere was al weer vertrokken naar elders, was vastgelopen of gezonken. Men sprak ontmoetingsplaatsen af, maar het was maar afwachten wie er waar tijdig zou binnenlopen. Toch kwamen zij elkaar onderweg nog geregeld tegen, en men kan zich voorstellen dat er toen tranen vloeiden, als de bemanningsleden elkaar wederzijds in de armen vielen, en vernemen moesten hoe andere scheepskameraden elders op een gruwelijke wijze aan hun einde waren gekomen.

Het opzetten van een organisatie als de VOC, die in feite een multinational was, met op een gegeven moment vijfentwintig-duizend man in dienst, zonder dat men de beschikking over telefoon en onze andere moderne communicatiemiddelen had, mag tot op heden een enorme logistieke prestatie worden genoemd.

- - -

De term ‘Oostindisch’ in de benaming van de VOC is aaneengeschreven. In alle andere situaties wordt ‘Oost-Indisch’ geschreven, conform het Groene Boekje.

In het origineel van Hulsius worden talloze namen van kapiteins en hun schepen genoemd, waarvan de schrijfwijze niet altijd klopt. Soms heb ik de verkeerde schrijfwijze laten staan (het schip de Papegaai bijvoorbeeld, dat feitelijk de ‘Papegaaitje’ heette), en wel in een voetnoot genoemd, maar soms heb ik - vrij willekeurig overigens - de benaming verbeterd. Verder heb

ik de vertaalfout van het schip ‘Hof van Holland’ in het Duits (Holländische Zaun), aangestipt.

Aan het origineel is een inleiding toegevoegd door een anonieme schrijver.

Elk hoofdstuk wordt in het origineel als zodanig genoemd en genummerd: “Het eerste hoofdstuk”, et cetera.

In het origineel worden de hoofdstuknummers weergegeven in het Duits, behalve bij de hoofdstukken 5, 14, 15, 16 en 17, waar de notatie in het Latijn plaatsvindt.

De paginering bevat een zetfout. Voor pagina 12 in het origineel moet worden gelezen: 22.

De tekst mist - zoals gebruikelijk was in die tijd - vele hulpwerkwoorden, en springt ook losjes om met de tijds-bepalingen in een en dezelfde passage: tegenwoordige naast verleden tijd.

Omdat er zeer veel getallen in dit werk voorkomen, heb ik ervoor gekozen, de meeste uit te schrijven in letters, om een ongelijk leesbeeld te voorkomen (dus niet vijftien naast 26 bijvoorbeeld). De data en nummeringen staan wel met cijfers, bijvoorbeeld ‘25e december’.

Het werk verwijst een aantal keren naar afbeeldingen, die zich echter niet in het document blijken te bevinden.

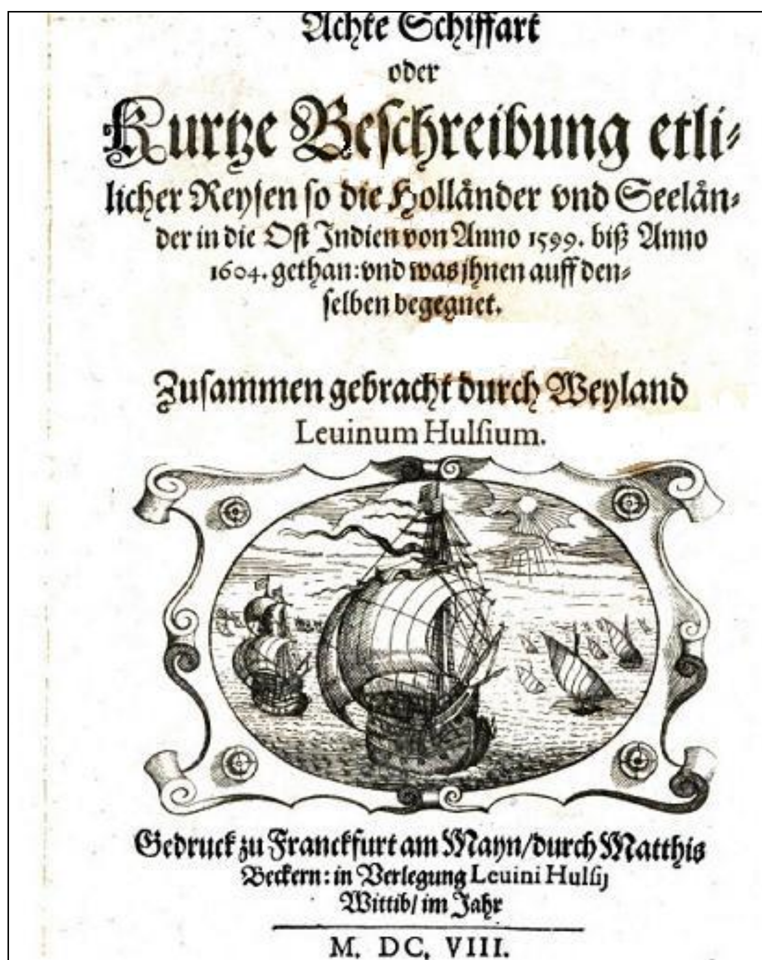
- - -

Voor mij blijft deze geschiedenis van Indië een bijzondere fascinatie hebben, omdat een van mijn oud-ooms assistent-resident van Sumatra was; mijn grootvader directeur was van de

telefoonmaatschappij van Indonesië, West-Java en de Preanger; en mijn vader met zijn broers en zuster in Indonesië geboren zijn, en in Soerabaja en Sukabumi resideerden.

Ruud Muschter

HET OMSLAG

Achte Schiffart
oder
Kurtze Beſchreibung etli-
licher Reyſen ſo die Holländer vnd Seelän-
der in die Oſt Indien von Anno 1599. biß Anno
1604. gethan: vnd was jhnen auff den-
ſelben begegnet.

Zuſammen gebracht durch Weyland
Leuinum Hulſium.

Gedruck zu Franckfurt am Mayn/durch Matthis
Beckern: in Verlegung Leuini Hulſij
Wittib/ im Jahr

M. DC. VIII.

VOORWOORD ANONIEME INLEIDER

Aan de welwillende lezer geluk en heil.

Dit achtste geschriftje, ofwel de Achtste Scheepvaart, zeer welwillende lezer, vervat in het kort vijf afzonderlijke reizen of vaarten van de Hol- en Zeelanders naar Oost-Indië. De eerste is uitgevoerd door iemand genaamd Gerhart le Roy, die met vier schepen anno 1598 uit Zeeland naar Oost-Indië is uitgelopen, waarvan er twee anno 1602 in juni weer daarheen zijn gegaan - samen met een Portugese karaak[1], die zij niet ver van St.-Helena veroverd hadden - en goed zijn aangekomen. De andere reis die in dit geschriftje beschreven wordt, is van de admiraal Wolfert Harmenszn. Die is in twee jaren, namelijk van anno 1601 tot anno 1603 in maart niet alleen tot aanmerkelijk nut van de Oost-Indische maatschappij voltrokken, doch hij heeft toen ook daarnevens met zijn vijf schepen, waarvan er twee zeer gering waren, van de Portugese Armada acht galjoenen, twaalf fusten[2] en galeien, benevens nog tien andere kleine schepen die alle met manschappen en oorlogsmunitie wel voorzien waren, van de stad Bantam verdreven en ze[3] aldus ontzet en gered.[4]

De derde reis is geschied door de edele, eervaste en zeer beroemde heer Jacob van Heemskerck zaliger, die op de 23e april 1601 ook uit Holland is weggevaren. Vervolgens heeft hij vijf van zijn schepen rijkelijk beladen anno 1602 naar huis gestuurd. Vervolgens is hij daar met de twee overige en de

---

[1] “caraque”, type schip. Portugese ‘carrack’ of ‘caracca’. Karveel-gebouwde driemaster. Het achterkasteel kon wel twee of drie verdiepingen hoog zijn.

[2] Lang platboomd vaartuig voor ondiepe wateren.

[3] Lees: zijn eigen schepen.

[4] Het gaat om de Slag bij Bantam. Het ging om schermutselingen tussen de Portugezen en de Hollanders om de handelsrechten. Bantam was een belangrijke doorvoerhaven.

karaak St.-Catharina, die meer dan vijftig maal honderdduizend Nederlandse guldens waard was, anno 1604 fortuinlijk wederom aangekomen.

De vierde heeft de admiraal Jacob Cornelis van Neck in drie jaren, van anno 1600 tot anno 1603, gedaan.

De vijfde betrof Wybrand van Warwijck, admiraal over veertien schepen[5]. Beide laatste reizen worden evenwel aan het einde van dit geschriftje slechts met weinig woorden bedacht. Dat is gebeurd aangezien Leuinus[6] zaliger niet heeft beleefd dat hem het journaal van de voorgemelde Jacob van Neck in handen was gekomen. Wat echter de ander, Van Warwijck betreft, heeft men terstond niets zekers over zijn reis begrepen. Wat een van zijn schepen, de Hollandse Tuin[7] genaamd, is overkomen, en hoe het zijn vice-admiraal[8] Sebald de Weert[9] bij de koning te Kandy[10] vergaan is, die hem aanvankelijk goed en hartelijk ontving, doch hem naderhand, toen hij ten tweeden male naar hem toe was gegaan, samen met de hem vergezellende manschappen jammerlijk in stukken heeft laten houwen en heeft laten terechtstellen, is door Johan Herman van Bree, geboortig uit het land te Lück, ijverig beschreven, en is

---

[5] Hier wordt geen jaartal gegeven, maar het moet zijn geweest in 1602.

[6] Lees: de auteur, ‘Levinus’ Hulsius. Hieruit blijkt, dat deze passages door een inleider zijn geschreven, en dat pas verderop het werk van Hulsius zelf wordt afgedrukt. De inleider is anoniem gebleven.

[7] Hulsius heeft kennelijk de scheepsnaam ‘Hof van Holland’ vertaald met “Holländische Zaun”. Het is echter aannemelijk, dat de scheepsbouwers het staatkundige instituut, het ‘Hof van Holland’, voor ogen hadden, zodat het bij Hulsius ‘Holländische Hof’ had moeten heten. Er waren vier schepen Hof van Holland. waarvan er drie na 1602 gebouwd werden, zodat het hier zal zijn gegaan om het schip dat gebouwd werd in 1599.

[8] Van de Vereenigde Oostindische Compagnie.

[9] Later betrokken bij oorlogvoering in Sri Lanka. Bracht nauwkeurig de Falkland Islands in kaart.

[10] Gelegen midden in Sri Lanka.

door de heer De Bry in druk gegeven en bij hem te vinden. Wanneer men echter zijn journaal ter hand kan nemen, zal mogelijk spoedig geschieden dat dat aan de welwillende lezer door ons wordt medegedeeld. Inmiddels willen wij hem aan de

Almachtige in bescherming aanbevelen, met het verzoek
dat Hij hem de aangewende moeite en kosten
wil laten welgevallen en aangenaam
wil laten zijn.

Het 1e hoofdstuk.

Korte beschrijving van enkele reizen die
de Hol- en Zeelanders naar Oost-Indië
hebben gemaakt in het jaar 1599
tot het jaar 1604.

Nadat men gewaar was geworden dat uit Oost-Indië behoorlijk voordeel viel te behalen, hebben vele aanzienlijke kooplieden der Verenigde Nederlandse Provinciën zich voorgenomen om de in de diverse voorafgaande jaren aangevangen scheepvaart naar Oost-Indië te continueren. Te dien einde zijn in het afgelopen jaar, na de geboorte van onze Heer en Zaligmaker Jezus Christus, 1598, uit Zeeland vier goed toegeruste schepen, te weten en met de namen Middelburg[11], Zeelandia[12], de Zon[13] en Langenberg[14] afgevaren, die in Oost-Indië omstreeks maart van het daaropvolgende jaar 1599 goed en fortuinlijk aankwamen.[15] Hun admiraal Gerard le Roy heeft het als goed beschouwd, aangezien zij alle op één plek hun lading niet konden krijgen, dat twee ervan, te weten de Zon en

[11] Twaalf schepen droegen die naam. Het is onduidelijk welk van deze schepen qua bouwjaar in aanmerking komt.
[12] Zes schepen met deze naam. Het gaat om het schip dat in hetzelfde jaar gebouwd is. De andere werden later gebouwd.
[13] Er waren zes schepen met die naam, waarvan er één gebouwd is in 1598, en de andere vijf daarna. Het gaat dus om het eerstgenoemde schip.
[14] Lees: ‘Langebarke’. Andere bronnen vermelden echter, dat in 1598 onder deze bevelhebber drie schepen op expeditie zijn gegaan, te weten de Zon, de Langebarke en de Maan. Dit blijft onduidelijk. De Maan verging reeds bij Dover, tijdens het afvuren van saluutschoten, en viel dus uit. Een rampzalige gebeurtenis, waarbij het schip zonk en veel bemanningsleden omkwamen. Dat verklaart niet de vermelding van de Middelburg en de Zeelandia.
[15] Het gaat om de zogenaamde 12e VOC-expeditie.

de Langenberg, te Bantam in Java hun lading zoeken, doch dat de andere naar elders moesten reizen. Op dat bevel zijn voorgemelde twee schepen daar naartoe gevaren, doch hebben zij tal van maanden op het nieuwe pepergewas moeten wachten, en daarbij moet worden aangenomen, dat ze beide in november van het eerstgenoemde jaar door de admiraal Jacob Cornelisz van Neck[16] daar zijn aangetroffen, hetgeen in het tweede deel van onze Scheepvaarten in het 23e hoofdstuk kort is aangestipt. Het is met beide schepen bijna slecht afgelopen, aangezien ze in de acht maanden die ze daar doorbrachten slechts zestig last peper en kruidnagelen hadden ingeladen en hun daarbij reeds vijfenvijftig man waren gestorven.

De twee andere Zeelandse schepen die naar Achin[17] op het eiland Sumatra waren verscheept, hebben daar eveneens lang gelegen, gezien het feit dat ze pas anno 1602 in Zeeland - hetgeen verderop nog vermeld moet worden - zijn aanbeland. Er waren twee Hollandse schepen van het nieuwe gezelschap in december van het jaar 1601 vóór de twee Zeelandse schepen te Achin aangekomen, die reeds met de koning hadden afgesproken dat zij peper konden kopen die daar te bekomen was. Aangezien echter drie Turkse scheepjes van Suma (dat naar mijn mening vlakbij de Rode Zee gelegen is) in dat oord waren aangekomen, heeft de koning bij de Hollanders de koop opgezegd en zijn peper aan deze drie scheepjes duur te koop gegeven. Toen de Hollanders dat zagen, hebben zij geduld gehad totdat deze scheepjes waren uitgevaren, en hebben zij ze op volle zee aangevallen, de kruiden uitgeladen en in hun schepen genomen, met de bereidverklaring dat zij daarvoor willen betalen zoals zij met de koning waren overeengekomen. Aldus zijn deze arme scheepjes zonder geld[18] en zonder waar wederom naar huis gegaan, vandaar dat de prijs van peper in de stad Alexandrië van veertig naar zestig, en te Venetië van

[16] De 10e expeditie.
[17] Lees: ‘Atjeh’.
[18] Althans: met verlies.

honderdzeventig naar tweehonderd dukaten is gestegen. De vermelde drie scheepjes hebben zich hierover bij de koning van Achin beklaagd, die met de twee Zeelandse schepen (waarover hiervoor melding is gedaan) die anno 1602 op de 13e juli in Zeeland zijn aangekomen, zijn gezant en diverse Turken naar Holland heeft gezonden, die hun prins excellentie fraaie geschenken hebben gebracht. Hij[19] heeft zich ook wegens de daad die zich te Achin heeft afgespeeld, waarbij velen van de twee Zeelandse schepen (waarover wij hierna melding zullen doen) zijn omgekomen, hogelijk verontschuldigd, en aan de Portugezen de schuld gegeven. Deze gezant heeft ook het geld voor de bovenvermelde peper ontvangen.

In de aanvang van het 1602e jaar zijn de twee Zeelandse schepen, de Zon en de Langenberg, nadat ze tien maanden (zoals wij kort hiervoor vermeld hebben) te Bantam hadden gelegen en maar weinig voordeel hadden behaald, naar de Verenigde Provinciën gevaren.

Ongeveer tezelfdertijd zijn er nog twee Hollandse schepen die ook te Bantam geladen waren, namelijk de Witte[20] en Zwarte Arend[21] (die anno 1600 op de 28e juni uit Holland waren gekomen, en waarover Cornelius Peters van Rotterdam en ene Penn genaamd uit Antwerpen de opperste commiezen waren) eveneens uit Bantam weggezeild. Toen deze twee schepen bij C. bonae spei[22] zijn aangekomen, zijn ze door een storm van elkander afgezonderd geworden, zodat de Witte Arend op het eiland St.-Helena, waar alle schepen zich gewoonlijk pleegden op te frissen, in zijn eentje is aangekomen. Op dit eiland treft

---

[19] Lees: de gezant.
[20] Gebouwd in 1600.
[21] Er waren drie schepen met de naam ‘Zwarte Arend’, waarvan er een in 1600 werd gebouwd, en de andere veel later. Het gaat dus om het eerstgenoemde schip. De Witte en de Zwarte Arend hadden overigens hetzelfde laadvermogen.
[22] Lees: ‘Cape Bonae Spei’, ‘Kaap de Goede Hoop’.

het de bovengenoemde twee Zeelandse schepen de kleine Zon[23] en de Langenberg aan, waarover Laurentz Bicher[24] hoofdman was. Deze drie verenigden zich tezamen, opdat ze zich aldus des te veiliger volledig huiswaarts konden begeven. Daarom hebben ze zich met vers water, vruchten, vissen, wildbraad en andere nooddruft die op dit eiland te vinden is, verzorgd. Ondertussen echter, en omdat zij daar gelegen waren, heeft zich afgespeeld dat zij op een ochtenduur een schip op hoge zee gewaar zijn geworden. Daarover verheugden zij zich hogelijk, gezien het feit dat zij het er geheel voor hielden, dat het wel hun metgezel, de Zwarte Arend zou zijn, die zij hadden achtergelaten. Daarom hebben zij deze ook het jachtschip de Langenberg tegemoet gestuurd. Toen dat echter dichtbij het voornoemde schip was gekomen, werd het gewaar, dat het een Portugese karaak was, die spoedig op het jachtschip is toe gevaren en geroepen heeft waar het vandaan kwam. Het jachtschip gaf tot antwoord, dat het uit Zeeland kwam, waarop de karaak spoedig is losgebrand en van het eerder genoemde jachtschip twee mannen en een stuk van zijn mastboom heeft afgeschoten. Reden waarom de Langenberg zich ter verdediging heeft toegerust en ook al zijn geschut op de karaak heeft leeg geschoten.

Nadat het andere Zeelandse schip, de kleine Zon, het schieten had vernomen, zette het alle zeilen bij en voer het op de karaak toe, en het derde schip, de Witte Arend, is spoedig gevolgd.

Toen nu deze schepen zo dichtbij waren gekomen, dat ze merkbaar konden bespeuren dat het een Portugese karaak was, vroeg het schip de Zeelandia aan de Witte Arend of het hem tot gewin of verlies wilde helpen, waarop het zich verontschuldigde dat het niet een dergelijk bevel had. Daarom heeft het

---

[23] Dat kan een vergissing zijn. Er was slechts één schip met de naam 'Kleine Zon', doch dat werd pas in 1605 gebouwd. Het zal dus om een van de schepen met de naam 'Zon' zijn gegaan, die in 1598 en 1599 gebouwd werden.

[24] Lees: 'Laurens Bicker', hetgeen ook verderop blijkt.

naderhand ook geen aandeel in de buit gekregen. Het schip de Zeeland[25] is dus alleen voort gevaren, maakt zich dan op voor de strijd, en vaart dapper naar de karaak toe. Daar heeft men ook niet zitten slapen, doch zich geweldig tegen deze twee waaghalzen teweergesteld, en zo hebben zij elkander de ganse dag niet gespaard, heeft de duistere nacht hen tot rust gedwongen, en is eenieder niet ver van land en nabij de ander voor anker gegaan.

’s Anderendaags, ’s morgens heel vroeg, heeft de karaak zijn zeilen gehesen, hetgeen dan de twee Zeelandse schepen spoedig ook gedaan hebben, en wederom hebben zij deze gehele dag op elkander geschoten. Tegen de avond ging de karaak zo dicht als hem mogelijk was bij het land liggen, en bracht hij al zijn geschut naar één kant, met de hoop dat hij slechts aan de ene zijde zou worden aangevallen en zich des te beter zou kunnen verweren.

Op de derde dag begonnen zij elkander opnieuw aan te vallen[26]. Aangezien echter de twee Zeelandse schepen het voornemen van de karaak hadden gezien, heeft het jachtschip het gewaagd om tussen deze en het land door te zeilen, wat het gelukt is omdat het niet zo’n grote diepgang had. Het heeft de karaak aan alle kanten dermate met kogels doorboord, dat het water met groot geweld naar binnen is gegaan, hetgeen degenen van de karaak ertoe bewogen heeft om hun bloedvaan in te trekken en een vredevaan te laten wapperen. Daarop zijn zij met elkander een gesprek aangegaan, en verlangden degenen van de karaak dat zij allen veilig en vrij aan land zouden worden gezet, hetgeen de anderen lange tijd niet wilden inwilligen. Zij wilden de voornaamsten gevangen houden. Tenslotte is besloten en de Portugezen beloofd, dat zij allen hun leven zouden behouden, voor zover zij hun schip de karaak drie dagen boven water konden houden, zodat het niet te gronde zou gaan. Toen hebben

---

[25] Lees: ‘Zeelandia’. Verderop heb ik een uitgebreide voetnoot hierover opgenomen.

[26] grüssen”.

deze arme lieden genoemde drie dagen en nachten als ezels het water moeten wegpompen, en het schip moeten bouwen en opknappen. De kapitein Bicker echter nam spoedig enkelen der voornaamste bevelhebbers, alsook al de edelstenen in zijn schip en op de derde dag daarna, zijn omstreeks vierhonderd man die op de karaak waren geweest, aan land gezet. Deze karaak (naar ik meen) werd Sn. Philippo genoemd; had te Goa, dat de hoofdstad van India is, ingeladen; en wilde naar Spanje varen. De hoofdman die daar op was, zei tegen Laurentz Bicker voordat zij van elkander scheidden, dat wanneer uw manschappen hun leven en dergelijk gevaar zo weinig hoogachten, kunt gij alle schepen, waarvan er vele zijn, en met kostelijke waar beladen altijd bij Goa voor anker liggen, dagelijks van hen wegnemen. Op de twee Zeelandse schepen waren slechts honderdvijfendertig man, en in deze schermutseling bleven er vier dood, doch velen waren verwond. Daarop hebben de Zeelanders hun schepen, alsook de karaak gerepareerd en opgeknapt, de karaak met zeventig man bezet, en daarmede zijn zij in juni 1602 in Zeeland met groot gejubel (aangezien ze zeer rijkelijk beladen waren en geschat werden op meer dan vijfentwintighonderdduizend gulden aan waarde) goed aangekomen. Het schip de Witte Arend echter, zeilde verder naar Amsterdam. Betreffende de Zwarte Arend die, zoals eerder is opgemerkt, was achtergebleven, deze is ongeveer vier weken daarna in Engeland aanbeland. Dit schip bevond zich zo zwak aan manschappen en geheel uitgeteerd, dat het daar manschappen
en proviand heeft moeten innemen, waarmede
het begin augustus van dat jaar 1602
in Holland is aangekomen.

Het 2e hoofdstuk.

Over de nieuwe uitrusting en voorbereiding op Oost-Indië, plus de voorgenomen reizen van verscheidene admiraals.

In het jaar onzes Heren 1599 zijn uit Holland vier prachtige schepen onder de admiraal Peter le Bot van Amersfoort met de namen de Nederland[27], de Verenigde Provinciën[28], de Nassau[29] en de Hof van Holland[30] naar Oost-Indië afgevaren, welke reis wellicht nog zal worden beschreven.

In het naast volgende jaar, te weten 1600, zijn veel statige, grote schepen eveneens voor deze vaart toegerust en vervaardigd. Onder andere vijf voor de oude, en acht voor de nieuwe compagnie of het gezelschap.

De vijf scheepsnamen waren als volgt. De Gelderland[31] was het admiraalsschip, groot tweehonderdvijftig last; de Zeeland[32]

---

[27] Er waren twee schepen met die naam. Alleen het schip gebouwd in 1599 komt in aanmerking.

[28] Problematisch. Voor zover ik kan nagaan, was er slechts één schip met die naam, doch gebouwd in 1640.

[29] Er waren vier schepen die zo heetten, en alleen het schip gebouwd in 1599 komt in aanmerking.

[30] Er waren vier schepen die zo heetten. Het moet gaan om het in 1599 gebouwde schip. De andere zijn na 1602 gebouwd.

[31] Er waren drie schepen die zo heetten, maar hier zal het gaan om het schip dat in 1601 werd gebouwd. De twee andere werden later gebouwd.

[32] Er was slechts één schip van die naam, maar dat werd pas in 1783 gebouwd. Er blijkt dan ook een vergissing in het spel te zijn, want het moet gaan om een van de zes schepen die onder de naam Zeelandia zijn gebouwd. Vier komen niet in aanmerking, omdat ze later gebouwd zijn. Van de andere twee is het ene gebouwd in 1598, het andere in 1600. De Zeelandia van 1598 is op 1 mei 1598 uit Holland vertrokken en daar op 19 mei 1600 teruggekeerd. Vervolgens is het

was het vice-admiraalsschip, groot tweehonderd last; de Utrecht[33], groot honderdtwintig last; de Wachter[34], een jachtschip, groot zestig last; en de Duifje[35], vanwege zijn snelle zeilen aldus genoemd, groot vijfentwintig last.

Over deze vijf schepen was tot admiraal benoemd Wolfert Harmenszn., en tot vice-admiraal Hans Bower[36].

De namen en grootte van de andere acht schepen (die door het nieuwe gezelschap waren toegerust), zijn geweest:

Ten eerste het schip de Amsterdam[37], dat - als admiraal - de naam had van de alom beroemde en voortreffelijke stad

---

weer op expeditie gegaan, en wel op 23 april 1601. Van die expeditie is bekend, dat het was in samenhang met precies dezelfde schepen die Hulsius hierboven noemt, hoewel Hulsius dus als expeditiejaar 1600 noemt. Als we voor de zekerheid nog even kijken naar het schip dat in 1600 werd gebouwd, maar evenmin in 1600 vertrok, zien we, dat dit schip uit Holland vertrok op 28 januari 1601 en terugkeerde op 6 juli 1602. De vier schepen die het vergezelde, droegen andere namen. De conclusie lijkt dus te moeten zijn, dat in Hulsius' document moet worden gelezen, a) dat het gaat om de Zeelandia, en niet om de Zeeland; b) dat het gaat om het schip gebouwd in 1598; en c) dat de expeditie plaatsvond in 1601, en niet in 1600. Overigens zal voor de overige benamingen van het schip 'Zeeland' verderop in dit document moeten worden gelezen: 'Zeelandia'.

[33] Er waren vier schepen met deze naam. Het moet hier gaan om het schip dat in 1598 gebouwd werd. De andere waren namelijk van latere datum.

[34] Er waren drie schepen die zo heetten, zodat het om het schip gebouwd in 1601 moet gaan. De andere waren van latere datum.

[35] Lees: 'Duif'. Er waren zeven schepen met die naam, waarvan er één in 1594 gebouwd is (in 1598 herdoopt werd tot de Overijssel), en de andere later zijn gebouwd dan 1600, zodat het om het eerstgenoemde schip moet gaan.

[36] Lees: 'Bouwer'.

[37] Van de veertien schepen met die naam, komen alleen de twee in aanmerking die in 1598 en 1600 gebouwd waren. De andere zijn van latere datum. Het schip van 1598 had evenwel een laadvermogen van tweehonderdvijftig last, en dat uit 1600 had vierhonderdvijftig last

Amsterdam, die de voornaamste stichter en aanvanger is van de schitterende navigatie naar Oost-Indië. Het was driehonderd last groot. Het tweede, de Alkmaar[38], had als vice-admiraal eveneens een grootte van driehonderd last. Het derde, de Hoorn[39], had tweehonderdtachtig last. Het vierde, de Enkhuizen[40], had honderd last. Het vijfde, de Zwarte Leeuw[41], had driehonderdvijftig last. Het zesde, de Witte Leeuw[42], had tweehonderdtachtig last. Het zevende, de Rode Leeuw[43], had negentig last. Het achtste, de Groene Leeuw[44], had tachtig last. Over die acht schepen was de admiraal de edele, eervolle, hoogberoemde heer Jacob van Heemskerck, die later de slag voor Gibraltar met zeer groot nadeel voor de koning van Spanje heeft gehouden.

Al deze schepen zijn, nadat ze zich goed hadden voorzien van allerlei proviand en munitie, en zeer gereed waren, in de naam

---

laadvermogen. Maar omdat van het schip van 1598 bekend was, dat het ook de Alkmaar en andere hier genoemde schepen onder zijn gelederen telde, zal het toch om het schip uit 1598 zijn gegaan.

[38] Drie schepen van die naam. Eén gebouwd in 1601; de andere later. Hulsius noemt 1600 als bouwjaar.

[39] Zeven schepen met die naam. Slechts één komt in aanmerking, namelijk het schip dat in 1601 gebouwd is.

[40] Zes schepen met die naam. Vier komen niet in aanmerking. Het moet gaan om het in 1601 gebouwde schip. Er was nog een schip dat in 1602 werd gebouwd, maar dat kan qua tijdstip hier niet ingezet zijn.

[41] Hiervan waren er vier schepen. Het schip gebouwd in 1601 komt in beginsel in aanmerking, hoewel Hulsius ook hier 1600 als bouwjaar noemt. De andere schepen zijn later gebouwd.

[42] Twee schepen met die naam. Alleen het schip gebouwd in 1601 komt ook hier in aanmerking. De andere zijn later gebouwd.

[43] Er waren drie schepen met die naam. Alleen het schip gebouwd in 1601 komt in aanmerking, hoewel Hulsius ook nu vermeldt, dat het in 1600 zou zijn gebouwd. Zie ook de voetnoot verderop. De andere zijn later gebouwd.

[44] Vier schepen met die naam, waarvan één in 1601 is gebouwd. Ook hier geldt wat in de voorgaande voetnoten is gesteld. En de andere schepen met deze naam zijn later gebouwd.

van God uit de zeehaven van Texel op 23 april anno 1601 weggevaren. Welke reis wij ons thans hebben voorgenomen op summiere wijze te beschrijven.

Het 3e hoofdstuk.

Kort bericht over[45] de Oost-Indische compagnieën of gezelschappen: op welke wijze ze met elkander te vergelijken waren.

Voordat wij tot de bijzondere beschrijving komen van hetgeen de admiraal Wolfert met zijn vijf schepen is overkomen, moeten wij - aangezien kort tevoren de oude en nieuwe compagniën of gezelschappen zijn bedacht, en deze dikwijls in de scheepvaartmeldingen zijn behandeld[46] - de welwillende lezer ter informatie hierover, samen met hun vergelijking en vereniging, hier iets laten vooruitlopen. Er zijn vóór deze tweeërlei gezelschappen die in het oostelijke Indië gehandeld hebben, de oude compagnie geweest, zoals men die noemt, en dan de nieuwe in Holland.

De oude compagnieën of gezelschappen zijn die[47], welke eerst diverse jaren alleen in Indië met zeer groot nut hun handel hebben gedreven. Daar nu eenieder ermee bekend is geworden, dat de schepen rijkelijk beladen allemaal terugkwamen, wilden velen ook hun geld in die compagnie beleggen en inleggen. (Want dergelijke compagnie- of gezelschapshandel wordt gedreven met het geld van vele lieden die in Duitsland, Engeland, Frankrijk, Brabant en elders wonen). Aangezien echter deze oude gezelschappen niemand, en ook geen geld, meer wilden aannemen, zijn enkele rijke, voorname kooplieden ongeveer anno 1599 begonnen een nieuw gezelschap op te richten. Zij

---

[45] "von". Het Duits in deze oude geschriften bedoelt hiermee soms ook 'over'.

[46] "beschicht". Vertaling onzeker. Letterlijk: 'met een laag bedekken', 'bestrijken'. Wellicht equivalent met het huidige 'gecovered' in berichtgevingen.

[47] "seynd die", dus meervoud, hoewel het onderwerp enkelvoudig is weergegeven. Sinds 1595 waren er verscheidene compagnieën.

lieten schepen op hun kosten bouwen, die zij op hun eigen risico en rekening ook daarheen hebben gestuurd. Zij werden de ‘Nieuwe Compagnie’ genoemd.

Beide voorgemelde gezelschappen werden door enkele voorname, wijze en verstandige handelslieden bestuurd, en zowel het ene als het andere had zijn eigen raad, boekhouder, secretaris en andere beheerders, opdat alles ordentelijk en juist geadministreerd en beheerd zou worden. Aanvankelijk hebben deze gezelschappen, alsook die van Zeeland, elkander zowel bij de verspreiding der goederen, als doordat de een de ander steeds, waar het slechts mogelijk was, vóór wilde zijn, grote schade toegevoegd. Ja, hun onenigheid en wantrouwen is zo groot geweest, dat ofschoon de enen door de Portugezen, Spanjaarden of wilden zouden zijn aangevallen, de anderen zich in het geheel niet over hen ontfermd zouden hebben. Zij hebben echter van hun schade geleerd en zijn verstandiger geworden. Daarom zijn zij het ook door onderhandeling door de heren Staten en zijne vorstelijke excellentie de hoogwelgeboren graaf Maurits als opperste admiraal van de zee, uiteindelijk eens geworden. In het begin van het jaar 1602 hebben degenen van Zeeland, die met name hun handel hadden in Indië, zich ook bij dit gezelschap[48] aangesloten, net als degenen van Rotterdam, Delft en Enkhuizen[49], zodat allen die in de Verenigde Provinciën wonen thans slechts één compagnie of gezelschap vormen, die van de heren van de Staten-Generaal vrijheid en zodanige privileges verkregen, dat in vijfentwintig of dertig jaar geen nieuw gezelschap om te handelen in Oost-Indië opgericht of aangesteld mag worden. Er is ook indertijd door hen besloten, dat deze algemene compagnie tien jaar zal bestaan. Degenen die aan het hoofd ervan zijn gesteld en de administratie voeren, zijn aan het eind van deze tien jaar verschuldigd, om aan iedereen die er enig geld heeft ingelegd en gehad heeft, rekenschap,

[48] De Vereenigde Oostindische Compagnie, of VOC.
[49] Ook volgden Amsterdam, Hoorn en Middelburg.

bewijs & reliqua[50] af te leggen, zodat niemand zijn kapitaalsom eruit kan vorderen, noch ook meer kan inleggen, dan tenzij deze tien jaar verstreken zijn. Men vindt echter dagelijks genoeg lieden waaronder iemand is die geld heeft en dat graag wil uittrekken; die hem zijn actie wil afkopen en voor honderd florijnen die hij heeft ingelegd, honderdvijftig, honderdzestig of honderdzeventig en nog meer wil betalen, naar gelang de tijdingen hetzij goed of slecht zijn. De administrateurs zijn ook verschuldigd en verplicht om, wanneer het kapitaal tien procent heeft gewonnen, de interest die geldt, uit te delen aan degenen die daar geld in hebben zitten. Zij hebben indertijd ook besloten, dat zij het eerste jaar een derde deel van de ganse hoofdsom (sommigen zijn van mening, dat dat meer dan zesenzestig keer honderdduizend gulden baar geld is geweest) willen uitsturen en wagen, zoals ook daarna in het tweede jaar een derde deel, en in het derde jaar het laatste derde deel. Door de genoemde vergelijking die de oude en nieuwe gezelschappen met elkaar hadden getroffen, hebben zij veel onrust, misverstand en onenigheid die bij de scheepslieden was ontstaan en dagelijks bemerkt werd, beëindigd, en kunnen zij nu veel meer dan tevoren hun gemeenschappelijke nut bereiken. En zo veel zij de welwillende lezer ter berichtgeving over de Oost-Indische gezelschappen en hun vergelijking gezegd.

[50] Lees: ‘over hetgeen resteert’.

Het 4e hoofdstuk.

Over de reis van de admiraal Wolfert Harmenszn. en wat hem daarop is wedervaren.

Nadat de admiraal Wolfert Harmenszn. uit de zeehaven Texel in Holland op de 23e april anno 1601 is afgevaren, heeft hij in de daaropvolgende november van hetzelfde jaar Cap. bonae spei ofwel Goede Hoop, dat is de uiterste spits van het vasteland van Afrika, zo tegen de middag bereikt, en is diezelfde maand met zijn vijf schepen bij het eiland Cerne of Cirne[51] aangekomen. Dit eiland, dat door de Hollanders 'Mauritius' wordt genoemd, is op ongeveer vierhonderddertig mijl afstand gelegen tegen de morgen[52] van Cap. bonae spei, of op honderd mijl afstand van het eiland Madagascar of St.-Laurentius gelegen. Het is een onbewoond eiland, hoewel het een veilige zeehaven, gezonde lucht, veel vissen, goed zoet water, een grote hoeveelheid vruchten, vogels en andere voor de scheepslieden zeer noodzakelijke en dienstbare zaken heeft. Aangezien dit uit het 3e hoofdstuk over de Tweede Scheepvaart uitvoerig valt te vernemen, wil men daarom de lezer kortheidshalve hiermede dan ook naar de volgende 2e figuur doorgestuurd en doorverwezen hebben.

De Hollanders landen graag op dit eiland, bedenkend - zoals gezegd is - dat zij daar velerlei voor hun reis benodigde verfrissingen bekomen, en omdat zij daar dan voor de Portugezen veilig zijn. Op genoemd eiland heeft de admiraal zijn schepen laten voorzien en repareren en is aldus, nadat de manschappen waren opgemonterd en allerlei noodzakelijke proviand hadden genomen, met zijn vijf schepen op Java toe gevaren.

---

[51] Lees: 'Mauritius'. Oorspronkelijk echter vernoemd naar het schip van de Portugese ontdekker, kapitein Pereira.

[52] Vermoedelijk is een windrichting bedoeld.

Hier echter moet men weten, dat degenen van de Holland en de Zeeland, toen zij eenmaal de Cap. bonae spei bereikt hadden, al hun geschut gezamenlijk, omdat zij het daar niet hoefden te gebruiken, in aanmerking nemend dat zij zich geen zorgen hoefden te maken dat zij tegen de Spanjaarden of Portugezen zouden aanlopen, hebben opgestapeld. Dit heeft ook dit keer de admiraal Wolfert zonder enig nadenken gedaan. Hij voer fortuinlijk voorbij het eiland De Engano[53], en kwam op kerstavond bij de nauwte tussen het eiland Sumatra en Iauam Maiore[54], dat Fretum Sundae[55] genoemd wordt, alwaar hij toevallig een prauw ofwel Chinees scheepje tegenkwam dat, nadat hij het gewoontegetrouw begroette, en naar zijn manier van doen had gevraagd waar het vandaan kwam en waar het naartoe wilde, hem heeft aangeduid, hoe er voor de stad Bantam een geweldige scheeps-Armada der Portugezen van ongeveer dertig zeilen of schepen waren, waaronder ook galjoenen, talloze galeien en andere grote schepen, en dat men meende, dat die Armada daar was gekomen om de stad Bantam te water en te land te belegeren, omdat - hoewel die reeds dikwijls en veel door de Portugezen gewaarschuwd was dat ze niet met de Hollanders zou moeten handelen - ze dat tot nu toe niet achterwege wilde laten. Een dergelijke waarschuwing is de Hollanders goed van pas gekomen, want anders waren zij onvoorzien en niet toegerust in handen van hun vijanden gevallen.

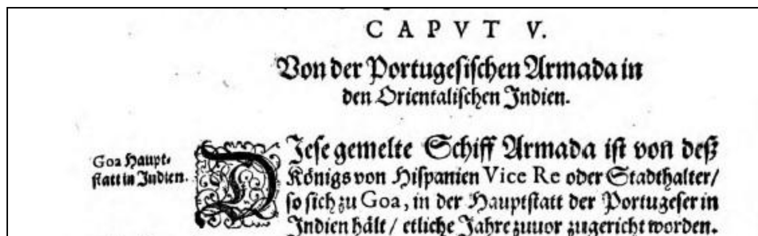
---

53 Lees: ‘Enggano’, honderd kilometer ten zuidwesten van Sumatra.
54 Lees: ‘Groot Java’.
55 Lees: ‘Straat Soenda’.

Het 5e hoofdstuk.

Over de Portugese Armada in het oosterse India.

Deze genoemde scheeps-Armada is door de Vice Re[56] ofwel stadhouder van de koning van Spanje, welke stadhouder zich te Goa[57] in de hoofdstad der Portugezen in India ophoudt, diverse jaren daarvoor toegerust. Want zoals de Portugezen met de koning van Calicut[58], die niet meer dan zestig Duitse mijlen van Goa gelegen is en nog nooit overweldigd is kunnen worden, te

CAPVT V.

Von der Portugesischen Armada in den Orientalischen Indien.

Goa Hauptstatt in Indien.

DJese gemelte Schiff Armada ist von deß Königs von Hispanien Vice Re oder Stadthalter/ so sich zu Goa, in der Hauptstatt der Portugeser in Indien hält/ etliche Jahre zuvor zugericht worden.

water en te land een steeds voortdurende oorlog gevoerd hebben, zo heeft die van Calicut een voorname Indische overste, Cunal genoemd, die met zijn roofschepen vele jaren lang de Portugezen ongelofelijk afbreuk heeft gedaan en schade toegevoegd; dusdanig dat laatstgenoemde niet alleen zichzelf en al zijn krijgslieden door een dergelijke roof machtig en rijk heeft gemaakt, doch ook zo ver is gekomen, dat hij voor zichzelf een vesting heeft gebouwd, naar zijn naam ‘Cunal’ of ‘Cuchalle’ genaamd, waarop hij zich dusdanig op de omstandigheden van de plek heeft verlaten, dat hij zichzelf tenslotte als koning heeft opgeworpen, en niet langer onderdaan wilde zijn

---

[56] Lees: ‘onderkoning’.
[57] Westelijke deelstaat in India.
[58] Zuidelijke stad in India.

van die van Calicut, doch grote moedwil heeft betoond, en die langer dan veertig jaar heeft uitgeoefend. Nadat evenwel de koning te Calicut anno 1598 met de onderkoning van Goa vrede had gesloten, is hij begonnen deze Cunal met oorlog aan te vallen, om hem wederom tot gehoorzaamheid aan hemzelf te brengen. De onderkoning, die zich wel bewust was welke schade de genoemde Cunal aan de Portugezen had toegebracht, wilde die goede gelegenheid van deze strijd tussen zijn beide machtige vijanden niet verzuimen; rustte derhalve een scheeps-Armada toe; proviandeerde die met allerlei nooddruft; en bemande die - onder het bevel van Don Loys de Gamma, de generaal-overste - met vijftienhonderd goed toegeruste knechten, om daarmede het slot Cunal te veroveren. De Armada trekt dus in maart 1599 daar naartoe. Ze belageren het slot met talloze Indiërs die hun te hulp komen, en slaan een brug van Indische pauwen of scheepjes over de rivier boven Cunal, zoals aan de hoofdman Louis de Sylva met ongeveer driehonderd Portugezen bevolen is geworden. Op 12 maart hebben zij Cunal bestormd, waar De Sylva werd doodgeschoten en zijn manschappen op de vlucht sloegen, die over de brug dachten te komen. Aangezien zij die echter verbroken aantroffen, zijn zij bijna allemaal om het leven gekomen, zodat zij toen onverrichter zake hebben moeten wegtrekken.

In het navolgende jaar 1600 echter, ongeveer op de 20e maart, is de generaal Don Andre[59] Fertado Mendozza hoogstpersoonlijk tot voor de vesting opgetrokken, die hij ook veroverd heeft, en waarbij hij Cunal levend heeft gevangen en op de galeien heeft laten smijten.

Anno 1601 heeft de onderkoning van Goa de scheeps-Armada wederom vernieuwd, en met twee nieuwe galjoenen, hetgeen zeer grote, ronde oorlogsschepen zijn, laten versterken. Daarmede was hij volgaarne in augustus van hetzelfde jaar 1601 naar Bantam - de belangrijkste stad van het eiland Groot Java, waar de Hollandse en Zeelandse schepen het meeste handelen,

---

[59] Verderop “Andrea” genoemd.

en zeer veel peper en andere kruiden samen inladen - opgerukt. Het onweer en de stormachtige winden hebben dat echter verhinderd, zodat zij pas op de 24e december 1601 daar konden aankomen, met het algehele voornemen die stad te bedwingen en in te nemen, opdat zij zich op de inwoners konden wreken, en aan de Hollanders en Zeelanders - hun verklaarde vijanden - de handel in Oost-Indië konden verbieden en versperren.

Het 6e hoofdstuk.

Uitvoerige verklaring der oorzaken waarom de Portugese, machtige Armada voor Bantam is komen te liggen.

Aan het einde van het vorige 6e hoofdstuk hebben wij gezegd, dat de onderkoning, oftewel de stadhouder te Goa van de koning van Spanje, de voornoemde scheeps-Armada heeft laten toerusten, en daarmede de stad Bantam heeft laten belegeren, opdat hij de stad kon bemachtigen en zich aldus op deze kon wreken. Opdat het des te beter begrepen worde, moet de welwillende lezer zich herinneren hetgeen wijdlopiger in andere delen van onze aan den dag gegeven Scheepvaarten is bericht, namelijk dat voor die tijd vele Portugezen om in de stad Bantam hun bedrijf en nering te drijven, zich daar ophielden en gewoond hebben. Zoals nu in het jaar na de geboorte van onze Heer en Zaligmaker, 1596, Johan Houtman, de opperste commies over vier Hollandse schepen, daar was aangekomen om eveneens te handelen, hebben de voornoemde Portugezen bij de stadhouder van de jonge koning met geschenken en dergelijke zo veel vermocht en teweeggebracht, dat hij diverse van de Hollandse bevelhebbers heeft vastgezet, de goederen die aan land waren, gegrepen heeft, en hun aldus de handel geblokkeerd en verboden heeft. Daaruit is toentertijd een grote kwestie en herrie ontstaan en wel zodanig, dat de stad en de schepen zich zowel met schieten als andere bezigheden vijandelijk tegenover elkander betoonden. De gevangenen moesten beiderzijds met grote rantsoenen gerantsoeneerd en gelaafd worden.

Toen nu de Hollanders ten tweeden male daar aankwamen en hun onschuld genoegzaam hadden uiteengezet en bewezen, verkregen zij meer gunst dan de Portugezen zelf. Niet alleen bij de vorengenoemde stadhouder van de koning aldaar, doch ook bij de inwoners. En dat zo veel te meer, dat anno 1596, toen

Houtman met zijn vier schepen te Bantam heeft gelegen, de Portugezen die zich daar ophielden, in stilte een renscheepje naar Malakka gestuurd hadden, waardoor zij de door de koning van Spanje bestelde gouverneurs van de aankomst van deze vier schepen verwittigden en deden weten.

De gouverneur van Malakka stuurde daarop spoed een gezant naar de koning van Bantam, vereerde de stadhouder met tienduizend dubbele realen van achten[60] (elk is een gouden daalder, die te Frankfurt als achttien Batzen[61] geldt), en bewoog hem ertoe, dat hij (zoals gezegd is) de vijand van de Hollanders zou zijn; deed hem ook weten, dat hij zich te land moest toerusten met vele duizenden mannen, alsook dat hij spoedig met vele goed bewapende galeien naar hem toe zou komen, om de Hollandse schepen te overvallen en de buit gelijkelijk te verdelen. Dat geld heeft de stadhouder des konings aangenomen, en hij heeft zich vijandelijk - zoals gemeld is - jegens de Hollanders betoond. Doch toen de Hollandse schepen op 6 november 1596 van Bantam waren weggevaren, kwamen pas de Portugezen met hun scheeps-Armada van Malakka voor Bantam aan, en aangezien hun hun voornemen niet was gelukt, verlangden zij van de stadhouder des konings de tienduizend gouden daalders terug. Die antwoordde hun echter, dat zij hem die geschonken hadden, en dat hij ze derhalve niet wilde overhandigen. Daarop kregen zij onderling grote onenigheid, en wel zodanig, dat de Portugezen dreigden dat zij de stadhouder van de koning dreigden te onderwerpen.[62] De stadhouder, die een dapper man was, heeft er niet veel woorden aan vuilgemaakt, doch geeft spoedig in stilte het bevel, dat zijn manschappen zich moesten toerusten; overvalt in de nacht onverwacht twee of drie galeien; slaat dood wat hij aantreft; en drijft de andere schepen op de vlucht. Hij liet ook alle Portuge-

[60] Zilveren Spaanse munt, onder andere in Mexico geslagen.
[61] Een van oorsprong in Bern geslagen munt.
[62] “dz die Portugeser dem König [onleesbaar] seinẽ Statt halter understundẽ zu drawen”. Vermoedelijk te lezen als ‘understehen’.

zen die daar woonden, en meer dan elfhonderd personen sterk waren, doodslaan en gevangen nemen. Toen dit de te Goa en Malakka wonende Portugezen ter ore kwam, hebben zij zich voorgenomen om zich op de Bantammers te wreken, en tegelijkertijd voor de Hollanders hun handel in Oost-Indië te bederven. Reden waarom dan, zoals gezegd is, de voornoemde grote Armada op 24 december 1601 voor Bantam is aangekomen, waar vandaan hij echter spoedig door de Hollanders is verdreven geworden, zoals thans verder volgt.

Het 7e hoofdstuk.

Hoe de vijf Hollandse schepen de machtige Portugese Armada voor Bantam aangevallen en verdreven heeft.

Wat het Chinese scheepje de admiraal Wolfert over de Portugese Armada voor Bantam heeft aangeduid, is hierboven kort vermeld. Genoemde admiraal heeft dat goed in acht genomen, reden waarom hij terstond de voornaamste bevelhebbers van zijn schepen daarover ter beraadslaging bijeen heeft laten roepen, en hun niet alleen het merkbare gevaar voor de stad Bantam tegelijkertijd in het gemoed heeft gevoerd, doch ook wat voor hen allen en het gemeenschappelijke vaderland daaruit zou ontstaan, voor het geval die stad in Portugese handen zou vallen, namelijk dat de handel en nijverheid die zij daar vele jaren gehad hadden, en nog hadden, bijna geheel zou wegvallen en voor de toekomst zou moeten worden nagelaten. En aangezien het hun zo werd uitgelegd en in het gemoed werd gevoerd, hebben zij met elkander eensgezind besloten, dat zij de de Portugese Armada, hoewel die geweldig sterk was, naar al hun vermogen zouden aanvallen en verdrijven. Daarop is iedere overste wederom naar de zijnen gevaren, en hebben zij hun schip spoedig laten toerusten en voor de strijd gereed laten maken. Het geschut, dat overhoop lag, werd tevoorschijn gehaald en op zijn gebruikelijke plaats geordend. Alles wat hun voor het vechten hinderlijk mocht zijn, hebben zij aan de kant gezet, en ook kreeg iedere persoon een bepaalde plek toegewezen waar hij in geval van nood moest blijven en zich ophouden.

Op de 25e december, die de tweede dag was nadat deze beslissing genomen was, heeft de admiraal Wolfert Harmenszn. vroeg voor de dag een vuurteken gegeven, waarop de andere vier schepen zich spoedig gereed hebben gemaakt, hun zeilen

hebben gehesen en aldus alle vijf naar de nauwe zeestraat Soenda zijn opgevaren. Toen zij evenwel in de engte waren aangekomen, troffen zij niet ver daarvandaan, bij het kleine eiland Pulo Penzano (dat niet ver van het land Sumatra gelegen is) twee grote galjoenen van de Portugese scheeps-Armada aan, die daar besteld waren om er de wacht te houden. De Hollanders hebben deze zo plotseling overvallen (hetgeen gemakkelijk heeft kunnen geschieden), dat ze geen tijd hebben gehad om hun zeilen te hijsen en te gebruiken voordat ze door het schieten der Hollanders grote schade hadden geleden. Beide

zouden toen veroverd zijn geworden, ware het niet, dat het admiraalsschip Gelderland niet een groot ongeluk door zijn eigen geschut had geleden, waardoor het schip en diverse scheepslieden beschadigd werden, weshalve de admiraal ook dit keer moest wegtrekken. Hij heeft zijn andere schepen met signalen beduid, dat ze moesten afvallen.

Op de 26e van dezelfde maand waren de weersomstandigheden zeer onstuimig, zodat zij geen zeil, noch ook geschut konden gebruiken.

Op de 27e december is de admiraal Wolfert met zijn vijf schepen op de Portugese scheeps-Armada toegelopen, waarop de Portugezen zich dapper teweerstelden. Aan beide zijden is er hevig en veel geschoten. Vervolgens hebben deze vijf schepen zich diverse keren steeds weer door de ganse Armada geslagen en gezeild. Er lagen twee grote galeien der Portugezen (in de figuur met ‘7’ aangeduid) bij de opgang der stad Bantam, welke aldaar op wacht waren gezet. Deze werden door de Hollanders dusdanig hevig aangevallen, dat ze veroverd werden. De hoofdman van een van deze galeien, genaamd Andrea Rodrigo Palhota, heeft zich overigens, hoewel zijn schip reeds was ingenomen, niet gevangen willen laten geven, zodat hij ook tenslotte werd doodgestoken. De andere overste, Francesco de Souza, die een zoon is van de Contador maior[63], Iohan de Teues te Lissabon, heeft zich gevangen gegeven. Deze twee galeien werden door de Hollanders geplunderd. Alle Portugezen die niet dood waren geslagen, zijn gevangen geworden, en zij[64] hebben het vuur in een van de galeien aangestoken. Doch aangezien zo veel zwarte en lijfeigene Moren (die door de Portugezen zeer veel tot hun dienst werden gedwongen en

---

[63] Vermoedelijk te vergelijken met een thesauriër-generaal.

[64] Onduidelijk. Doordat de grammatica - vooral de gezegden in relatie tot het onderwerp - van het document gebreken vertoont, is niet uit te maken of de Portugezen in dit geval hun eigen schip in brand hebben gestoken. Uit andere passages in dit werk blijkt, dat zij dat wel degelijk zo nu en dan deden.

aangewend) daar op zijn geweest, hebben de Hollanders hen allen in een galei gezet en weg laten varen. De gevangen Portugezen gaven aan, dat hun opperste admiraal Don Andrea Fertado Mendozza was, en dat zij bij elkander ongeveer achthonderd Portugese soldaten - de scheepslieden en de Moren niet meegerekend - op acht grote galjoenen en twintig zowel galeien als andere fusten of schepen hadden.

Op de 28e december was het zo onrustig, dat men geen zeil had kunnen hijsen. Derhalve zijn beide delen[65] gedwongen geworden om stil te liggen.

Op de 29e en 30e lagen ze nog zoals tevoren stil. De Portugese Armada echter had zich zo gelegd, dat voor zover de Hollanders hen wilden aanvallen, zij tegen de wind moesten varen. Ofschoon de Portugezen dit ontegenzeggelijk groot voordeel hadden, en derhalve met volle wind en zeilen op de Hollanders hadden kunnen toevaren, hebben zij toch nooit als eersten aangevallen, doch slechts wanneer zij aangevallen werden, stelden zij zich teweer. Zoals nu de een de ander aldus heeft aangezien, hebben de Portugezen twee van hun fusten ofwel grote schepen zelf met vuur aangestoken (zoals in de figuur bij 9. te zien is), en door voordeel van de wind en vloed naar de Hollandse schepen (opgetekend in de figuur bij 8.), laten drijven, in de veronderstelling ze daarmede te beschadigen en daarvandaan te verdrijven. Zulks is echter zonder enige schade verlopen. Daarna hebben de Portugezen nog twee andere van hun fusten ofwel grote schepen eerst van alle dingen beroofd, en de manschappen over de andere schepen verdeeld, en aan de grond laten lopen, zoals in de figuur bij 10. te zien is.

Op de laatste dag van december hebben de Hollanders hun anker opgetrokken, hun zeilen gehesen en zijn ze op de Portugese Armada toe gevaren, die eveneens de zeilen heeft gehesen en zich[66] gedurig in het voordeel van de wind hielden.

[65] Onduidelijk.

[66] Onduidelijk of gerefereerd wordt aan de Hollanders of de Portugezen.

Doch aangezien het heel stil weer was geworden, heeft men indertijd niets kunnen uitrichten. De Hollanders streken neer, niet ver van de Armada, doch zijn nimmer door deze aangevallen.

Op de eerste januari, heel vroeg in de ochtend, heeft de admiraal Wolfert zijn zeilen gehesen, en zich recht naar de Armada gewend. Zijn vier andere schepen zijn hem ook nagevolgd. Daartegen hebben de Portugezen zich toegerust en zijn zij met volle zeilen op hen afgekomen, zodat het zich liet aanzien, dat het er echt op zou aankomen en ze zich zouden laten gelden. Toen zij echter binnen schootsafstand waren gekomen, zijn de Portugezen terzijde afgeweken, aangezien zij door het schieten grote schade leden. Het admiraalsschip van de Portugezen had weliswaar een vliegend bloedvaan opstaan, doch zijn manschappen, die diverse keren van tevoren hadden onderzocht wat de Hollanders vermochten, wilden in het geheel niet toehappen. Aldus heeft de ganse Armada der Portugezen zich tegen de ochtend gewend en is er vandoor gevaren. De Hollanders zeilden haar tamelijk ver achterna. Daar zij echter bespeurden dat het de Portugezen ernst was om daarvandaan helemaal naar de Molukken in het oosten te trekken, zijn zij wederom naar Bantam gevaren, waar zij op de 3e januari goed en fortuinlijk zijn aangekomen.

De lezer aanschouwe hier de derde afbeelding waarin weergegeven worden: 1. De vijf Hollandse schepen die de Straat Soenda binnenvaren; 2. De Chinese prauw door dewelke de Hollanders gewaarschuwd waren; 3. Het kleine eiland Pulo Penzano; 4. De twee galjoenen die de wacht houden; 5. De Portugese scheeps-Armada; 7[67]. Twee veroverde galeien, waarvan er een is aangestoken; 8. Nogmaals de vijf Hollandse schepen; 9. Twee Portugese schepen die door de Portugezen zelf zijn aangestoken; 10. Nog twee Portugese schepen die zij ook hebben doen zinken; 11. De vluchtende Portugese Armada.

[67] Er is geen nummer 6.

Het 8e hoofdstuk.

Hoe de admiraal Wolfert Harmenszn. zijn reis,
na de gevoerde slag bij Bantam, heeft
voortgezet en uiteindelijk in de
Molutis[68] aankomt.

Toen nu voornoemde admiraal Wolfert Harmenszn. met zijn vijf schepen de uitreizende machtige Portugese Armada heeft laten varen, en wederom bij Batam is aangekomen op 3 januari van het 1602e jaar, is hij samen met de zijnen door de stadhouder zelf, en alle inwoners goed en hartelijk ontvangen, die hem er hogelijk over hebben geroemd dat hij met een zo geringe macht de geweldige Armada niet alleen heeft durven aangrijpen, doch ook op de vlucht heeft gejaagd en heeft overwonnen. En dat zo veel te meer, nu hij in de gehele slag slechts een enkele man had verloren. Genoemde admiraal liet in de stad zijn gewonden behandelen; de schepen die beschadigd waren, repareren; en nooddruftig met verfrissing verzorgen. Degenen van Bantam bodem hem weliswaar lading voor zijn schepen aan, doch omdat hij eigenlijk was afgevaardigd om naar de Molukse eilanden te reizen, heeft hij het Bantamse aanbod niet willen aannemen.

Op de 12e januari is hij wederom van Bantam naar de Molukken afgevaren. Toen hij echter op 1 februari bij het eiland Bouton was aangekomen, kreeg hij bericht dat twee van zijn schepen, namelijk de Utrecht en de Wachter, naar Banda scheep zouden gaan. Hij voer echter met de overige drie schepen naar de Molukken en kwam op de 19e van de voornoemde maand aan bij Ternate, waar hij zijn manschappen die hij in zijn eerste

[68] “In den Molutis”. Verwarrend. Wanneer het als een gedeclineerd zinsdeel wordt beschouwd, zou het om ‘Moluti’ gaan, in India. Uit de rest van het verhaal komt dit begrip niet meer terug, maar wel de Molukken. Het lijkt hier dus om een verschrijving te gaan.

reis met de commies Frantz Verdoes[69] had achtergelaten, nog fris en monter, alsook in goede omgang en eendracht met de inwoners heeft aangetroffen. Hij is daar door de koning ook vriendelijk ontvangen, die hem mondeling aanzegde, dat het hem van harte leed deed dat de kruidnagelen het diverse jaren zo slecht deden, en dat het hem daarom niet mogelijk was dat hij de schepen der Hollanders had kunnen uitrusten met, en voorzien van kruiden, naar hun wil en zijn toezegging. Aangezien echter die knoppen[70] overal in zijn land zich heel goed lieten aanzien, koesterde hij de hoop dat hij hen in de toekomst beter zou helpen. Hij zegde hun daarnevens met klem toe, dat hij met geen enkele andere natie zou handelen. De Hollanders hadden tevoren immers op hun verlangen hun passende en volle uitnodiging.

[69] Lees: ‘Franck Verdoes’.
[70] “Blüht”.

Het 9e hoofdstuk.

Over de koningen te Ternate, hun macht en door welke oorzaken zij de vijand der Portugezen zijn geworden.

Deze koning te Ternate, die Scipidin genoemd wordt, is een machtig heer, aangezien hij over meer dan veertig eilanden heerst die om het oord heen zijn gelegen, waaronder de belangrijkste zijn: Ternate, Machian, Motier, Amboina[71], Giloto, et cetera. Hij noemt zich ook koning over de Cibeles, hoewel hij daar niets heeft, behalve dan bepaalde oorden die hij in de strijd veroverd heeft, en ook over Maginado ofwel Mindanao, Soleni, Menos en nog vele andere eilanden. Hij is een zoon van de koning, die voor hem heeft geregeerd, en wiens naam Baxa was, welk woord een vader betekent, en die bij zijn onderdanen in zeer groot aanzien stond, net als alle andere koningen van dit eiland. Zij noemen zich allen slaven van de koning, en wanneer de koning ten oorlog wil trekken, moeten zij op hun eigen kosten, zonder enige bezoldiging, met hem optrekken, en niemand mag daar iets tegen inbrengen. Wanneer hij iemands huis of hof wil hebben, mag hij hem vrij gebieden plaats te maken. Zo had zich toegedragen, dat toen een Hollandse admiraal bij de koning te Ternate om een oord verzocht voor diverse personen die hij daar wilde achterlaten, deze zonder dralen spoedig een van zijn onderdanen uit zijn huis, dat de Hollanders het beste gelegen kwam, had weggestuurd, opdat de Hollanders het naar behoeven konden inrichten en erin wonen. Dit stond degene aan wie het huis toekwam, weliswaar niet aan, doch hij mocht dat niet laten merken, weshalve de admiraal zijn opziener het bevel gaf, dat hij hem daarom tevreden moest stellen, hetgeen dan op geringe wijze geschiedde.

---

[71] Lees: ‘Ambon’.

Aangezien nu de koningen te Ternate altijd de machtigste onder de Molukse koningen zijn geweest, hebben de Portugezen zich derhalve allereerst tot hen gewend, en zijn zij door Chaianiri, die toentertijd koning was, vriendelijk opgenomen, jegens wie zij zich ook in de aanvang zo vriendelijk en eerbiedig hadden betoond en gehouden, dat het hun werd veroorloofd en toegestaan om een huis of vesting in dat land te bouwen. Zodra dat echter geschied was, begonnen zij trots en hovaardig te worden, en zich geheel overmoedig jegens de koning en zijn onderdanen te betonen; bedreven zij grote moedwil en onkuisheid met de vrouwen van dat oord, zodat hij zich met dit volk grof bedrogen vond. De inwoners kregen ook een afkeer en afschuw van deze lieden, van wie zij aanvankelijk zo veel verwachtten. Want toen zij hadden aangevangen met het bouwen van de vesting, gaven zij[72] eenieder van hen die hun hielp om stenen aan te dragen, een stukje linnen doek van Bengalen, doch zodra zij uitgebouwd waren, gaven zij hun klappen in plaats van het afgesprokene, en mocht niemand zich daar meer laten zien, hetgeen dan een grote vijandschap jegens de Portugezen gewekt heeft, die nog meer toenam nadat een Portugese hoofdman, die toentertijd overste in de vesting was, op zeer moorddadige wijze de koning het leven heeft benomen. Want toen die op een keer met weinig volk tot hem was gekomen in de vesting om diverse kwesties met hem te bespreken, en hij een woord uitbracht dat hem[73] te veel dunkte, liep hij met een dolk op hem toe, en terwijl deze nergens op bedacht was, stak hij hem zodat hij verscheidene wonden opliep, ter aarde viel en daar dood bleef liggen.

Toen nu de onderdanen dat gewaarwerden, zijn zij op middelen bedacht geweest hoe zij de dood van hun koning konden wreken, en omdat zij de vesting niet konden gewinnen, hebben zij hun geen voedsel willen laten toekomen, en schikte het zich indertijd wonderbaarlijk - wellicht uit Gods rechtvaar-

[72] De Portugezen.
[73] De vestingoverste.

dige oordeel om de slechtheid van de Portugezen te straffen -, dat het gehele jaar geen schip in Malakka daar aanbelandde, zodat zij[74] door lange hongersnood gedrongen en gedwongen zijn geworden om de vesting over te geven, hoewel wanneer zij nog slechts een dag langer hadden gewacht en het hadden kunnen volhouden, zij ontzet zouden zijn, aangezien spoedig, de dag nadat de vesting was overgegeven, een galei van Malakka daar is aangekomen. Het had echter te lang geduurd, want zij hadden de plek reeds overgegeven en geruimd, en konden dus niet meer binnenkomen. Toen derhalve de Portugezen op de galei vernamen wat zich daar had toegedragen en afgespeeld, zijn zij snel naar Tido gevaren, waar zij ook hun vesting hebben gehad, totdat deze hun door de Hollanders, waarover gesproken wordt in de volgende Negende Scheepvaart, is afgedwongen. Vanaf die tijd zijn degenen van Ternate altijd de vijanden van de Portugezen geweest, reden waarom ook de admiraal Wolfert Harmenszn. en anderen die uit Holland en Zeeland daar zijn aanbeland, zo goed ontvangen zijn.

Hier behoort de vierde figuur[75] thuis, waarin

A. De hoofdstad van het eiland Ternate wordt Gamme Lamme genoemd, waar de koning hof houdt.

B. Het klooster St.-Paulus en het voormalige Portugese huis.

C. Een vlek, Balimette.

D. Een mohammedaanse kerk, Tellingame genoemd.

E. Is een stadje, Malleyo.

F, G, H, I en K. Zijn dorpen en vlekken.

L. Is het eiland Hyri.

M. Een klein eiland, Moytara.

N., O. De Portugese vestingen in Titore.

P. De stad Maricquohequo.

Q. De stad Maricquodrini.

---

[74] De Portugezen.

[75] Niet opgenomen in het werk zelf. De letteraanduidingen in het origineel staan nogal schots en scheef. Ik heb ze gestructureerder weergegeven.

R. Telotamardi.
S. Het eiland Ylea a Domgua quinta.
T. Costa di moro, op het eiland Giloto.
V. Het eiland Meau. Waar ankers zijn aangeduid, kunnen de schepen aanleggen.

28 Achte Schiffahrt der Holl-
land vnd Seeland daselbsten angelanget so wol seyen empfangen.

Hieher gehört die vierdte Figur in welcher

A. Die Hauptstatt der Insel *Ternate* ist *Gamme Lamme* genannt/ da der König Hoff helt.
B. Das Closter *S. Paul*, vnd der Portugeser gewesenes Hauß. *C.* ein Fleck *Balimette.*
D. Ein Mahometische Kirche *Tellingame* genannt.
E. Ist ein Stättlein *Malleyo. F. G. H. I.* K. sind Dörffer vnd Flecken. *L.* die Insel *Hyri. M.* ein kleine Insel *Moytara.*
N. O. Der Portugesen Vestungen in *Titore.*
P. Die Stadt *Maricquohequo.* Q. die Stadt *Maricquodrini R. Telotamardi.*
S. Die Insel *Ylea a Domgua quinta. T. Costa di moro* in der Insel *Giloto.*
V. Die Insel *Meau.* Wo Ancker angezeichnet seyn/ da können die Schiffe sich nider lassen.

Het 10e hoofdstuk.

Verscheidene tijdingen die de admiraal Wolfert te Ternate van andere Hollandse schepen heeft verkregen.

Terwijl de admiraal Wolfert zich te Ternate ophield, hebben hem verscheidene meldingen van de andere Hollandse schepen bereikt. Ten eerste vernam hij, dat Jacob van Neck, eveneens admiraal, met twee van zijn schepen, te weten de Amsterdam en de Gouda, verscheidene maanden na elkander daar had gelegen, in de hoop lading te verkrijgen, en wat hem aldaar en te Tidore in de strijd met de Portugezen was overkomen. Dat was in het kort aldus. Nadat de Portugezen die zich te Tidore ophielden, vernomen hadden, dat de koning van Ternate zich over de komst van de Hollanders zo zeer verheugde, dat hij hen met zijn prauw ver tegemoet was gevaren, en onder Talingamy bij hun schip was aangekomen, en ze ook te Ternate nadien hartelijk en goed had ontvangen, heeft hun dat bovenmate zeer verdriet gedaan. Derhalve hebben zij het als goed beschouwd, de koning een brief te schrijven, waarvan de inhoud als volgt was. Dat het hun zeer vreemd voorkwam en verwonderde, hoe de koning zo lichtvaardig de Hollanders in zijn land liet passeren en kon lijden; dat het toch kwade lieden waren, zonder God, recht en waarheid. Zij konden het daarom niet achterwege laten hem te waarschuwen en te manen, dat hij zich goed in acht moest nemen, opdat de Hollanders zijn slot niet zouden innemen, want ingeval dat eenmaal geschied zou zijn, zou hij ze slechts zeer moeilijk weer naar buiten kunnen krijgen. Zij wilden hem dit niet onthouden, aangezien zij hem alle goeds wensten en het hun pijn zou doen, wanneer hem zulk een ongeluk zou treffen en overkomen. Ja, misschien was het wel nodig dat zij hem te hulp zouden schieten, hetgeen zij op zijn verlangen gewillig en eerbiedig zouden doen. Toen nu de koning deze brief had horen

vertalen, was hij zeer vertoornd en vroeg de Hollanders of zij zulke lieden waren, die zo met hem zouden handelen zoals de brief uitwijst. Doch toen zij hem verzocht hadden, dat hij zou bedenken dat deze brief geschreven was door de lieden die de uiterste vijanden van de Hollanders waren, en daarom deze leugens verdicht hadden, betoonde hij zich weer een weinig tevredengesteld. Behalve echter hetgeen de Portugezen in de brief gemeld hadden, lieten zij de koning nog vele kwade stukken door hen mondeling door de briefdrager aanduiden, te weten, dat zij goddeloze lieden waren, en dat zij als de sodomieten onder elkander ontucht bedreven, en nog vele andere oneerbare gedragingen die zij hun toematen; en in alle oosterse eilanden belasterden zij hen. Zij lieten het daar echter niet bij blijven, en boden en deden ook de koningen en volkeren grote geschenken, opdat zij de Hollanders onder de schijn van vriendschap zouden overvallen en bedwingen, zodanig, dat zij de koning van Tuban samen met het overgrote deel van Java reeds daartoe gebracht hebben. Deze welhaast zware kwesties hebben Von Neck samen met de zijnen zeer geraakt, en in aanmerking genomen dat zij deze nijdige, afgunstige lieden alom tot vijanden zouden hebben, die direct op elke plek kwamen waar zij wilden, besloten zij dezen die alom hen naar lijf en leven, schip en goed stonden, te vervolgen en te beschadigen, aangezien zij niet alleen de Hollanders, doch ook al diegenen tot vijand en opstandig zijn, die met hen handelen en wandelen, zoals genoegzaam bekend is uit de geschiedenis van de enorme Armada die zij - zoals waarover eerder uitvoerig is bericht - tegen de Javanen en de stad Bantam, en voornamelijk omdat die de Hollanders welgezind waren, teweeg hebben gebracht en toegerust hebben.

Tegen dezen nu, hebben de Hollanders beraadslaagd, en tenslotte besloten hun tegenstand te bieden. En aangezien zij daar geen lading voor hun schepen vonden, en zich toch hadden voorgenomen om ongeveer veertien dagen of drie weken lang daar vol te houden - om te ervaren of er misschien grote

moessons, waarvan men zei dat die zich daar voordeden, zouden komen, die tot de bevordering van hun reizen konden dienen -, hebben zij besloten de Portugezen onder Tidore aan te vallen en te bestrijden, vooral aangezien zij vernamen, dat zij zich met vier schepen dagelijks toerustten, opdat die de Hollanders zouden komen bezoeken. Hun plan was er echter in het bijzonder op gericht, dat zij een kleine vesting of kasteel konden veroveren, zodat de Portugezen van de Molukse eilanden opgesloten zouden kunnen worden. Zij wilden hierin echter niets ondernemen zonder de consensus en toestemming van de koning van Ternate, aan wie zij daaromtrent een verzoek richtten. Hij nam het echter eerst in beraad, niet zozeer omdat hij de Portugezen wenste te verschonen, doch omdat hij zich zorgen maakte dat er daardoor voor de Hollanders een ongeluk uit zou voortkomen. Doch uiteindelijk heeft hij het hun toegestaan.

Dientengevolge hield de admiraal Van Neck het de anderen op de schepen voor, van wie er geen was die het niet gretig inwilligde. Daarom bereidden zij zich goed voor en vervoegden zich op de locatie waar de Portugezen zich ophielden, waarna zij God de Heer gezamenlijk hebben aangeroepen, en hun bede hebben gedaan dat Hij hun de zege en overwinning wilde verlenen. Het liet zich echter aanzien, dat het voor dit keer Gods wil nog niet geweest was om de Portugezen te verdrijven uit de Molukse eilanden, waar zij zeer gehaat zijn. Hetgeen zonder twijfel zou zijn geschied, wanneer de Hollanders hun aanslag gelukt was. Het ging echter geheel anders dan zij gedacht hadden. Want toen zij daar aankwamen, zagen zij, dat de Portugezen hun schepen zo dicht bij het land hadden liggen, dat zij naar believen naar binnen en weer naar buiten konden komen. Derhalve konden de Hollanders niet zo dichtbij komen als zij gemeend hadden, omdat zij bezorgd waren dat de Portugezen, wanneer zij te sterk in het nauw kwamen, er vandoor zouden gaan en het schip met vuur zouden aansteken, waardoor zij een niet geringe schade zouden kunnen oplopen. Zij ankerden

echter naast hem[76] en bleven aldus een paar uren lang stilliggen. Zij gingen echter door met schieten, in de hoop hen uit de schepen te verdrijven. Doch het geluk zat hun niet mee, en ook konden zij niet alle schepen treffen, met als oorzaak dat hun kruit niet droog genoeg was.

Terwijl zij nu aldus handelden en op elkander schoten, liep de admiraal op het schip heen en weer, om de goede orde onder de manschappen te bewaren. Het ongeluk wilde echter, dat een ijzeren kogel door de Portugezen in het schip was geschoten, waardoor hem het grootste deel van zijn rechterhand weggereten is geworden. Hoewel hij zich nu zo geweldig verwond en beschadigd bevond, en bemerkte dat hij door het verliezen van de plek[77] spoedig in onmacht zou zijn gevallen, hield hij niettemin de wond verborgen en zei tot de omstanders, dat het niet veel te betekenen had, aangezien de wond zeer gering was. Derhalve wilde hij zich, nadat hij verbonden was, wederom bij hen voegen. Ondertussen echter, terwijl de barbier hem aan het verbinden was, kwam de stuurman van het schip de Gondae[78] en kondigde aan, dat de schipper een been was afgeschoten. Hij vermaande daarbij, dat - omdat zij zo weinig met hun schieten bereikten - het beter zou zijn dat zij de kwestie stopten, tot men wellicht bij een betere gelegenheid dichterbij kon komen. Omdat de admiraal dit ook als goed heeft beschouwd, voeren zij een weinig naar beneden, en stelden het schieten een beetje uit tot een geschiktere tijd, aangezien zij een betere opstelling wilden maken. Dat is dus in het kort wat de admiraal Wolfert, van Jacob van Neck en zijn voornemen en aanslag op Tidore te Ternate heeft meegekregen.

Benevens dit echter, heeft hij daar ook ervaren, op welke wijze het schip van de vice-admiraal Olivier van Noort (wiens reis wij ook in de Zesde Scheepvaart ijverig hebben opgetekend) voor veel kruidnagelen aan de koning van Ternate

---

[76] Kennelijk toch wel op flinke afstand.
[77] Onduidelijk.
[78] Lees: ‘Gouda’.

verkocht is geworden, en de scheepslieden van deze vice-admiraal met een sleper[79] of sterke aak, die daar gebouwd is, naar Banta zijn gevaren.

[79] "mit einer Schleiffen". Vertaling onzeker.

Het 11e hoofdstuk.

Hoe de admiraal Wolfert van Ternate naar Banta is gevaren, en daarvandaan wederom thuis is gekomen.

Terwijl de bovengenoemde admiraal bemerkte, dat in Ternate nog lange tijd geen volle lading voor hem te krijgen zou zijn, heeft hij het raadzaam bevonden om twee van zijn schepen op de 5e maart in het jaar 1602, namelijk de Gelderland en de Duifje, naar het eiland Banta te sturen, waar ze op de 14e van dezelfde maand goed zijn aangekomen. De overige drie schepen hebben te Ternate de kruidnagelen die de commies Frantz Verdoes daar gekocht en tezamen had gebracht, ingeladen en zijn daarmede de anderen naar Banda[80] gevolgd, waar de admiraal de commies Adriaan Veen, die bij de vorige reis met diverse Hollanders was achtergebleven, nog fris en gezond heeft aangetroffen. Vorengenoemde Veen heeft behoorlijk wat muskaatnoot en macis bij elkaar verzameld, waarmede de drie schepen volgeladen zijn geworden. Inmiddels is de Duifje[81] naar Cheran afgevaardigd, om een zekere broodsoort, jorgu genaamd, waarmede de schepen moeten worden voorzien, af te halen, welke reis het binnen vier weken fortuinlijk verrichtte, en het is wederom bij de zijnen bij Banda teruggekomen. Dit eiland Cheran of Ceiram, zoals sommigen het noemen, ligt heel

[80] Niet te verwarren met het veel geciteerde ‘Bantam’. Bantam was een stad in het sultanaat Java, terwijl Banda betrekking heeft op de Banda-eilanden van de Molukken.
[81] “Dänblein”. Een zetfout voor ‘Daublein’. Lees echter: ‘Duif’. Er waren zeven schepen met die naam, waarvan er één in 1601 gebouwd is en bovendien een jachtschip was, dat een gering laadvermogen had van dertig last. Het zal dus om dit schip zijn gegaan. De andere zijn van eerdere en latere data, maar waren geen jachtschepen.

dicht bij de lini aequinoctiali[82] onder de 165e lengtegraad en de 2e graad lat. meridionalis[83], ongeveer zeventig of vijfenzeventig Duitse mijlen verwijderd naar het noordoosten van het eiland Banda, zoals in de landstabel te zien is. Van Banta[84] heeft de admiraal zijn twee schepen, te weten de Utrecht en de Wachter, die vóór hem waren aangekomen, aangezien de thans ingekochte kruidnagelen te Ternate noodwendig moesten worden afgehaald, daar naartoe gestuurd. Daar heeft hem ook de tijding bereikt, dat de Portugese Armada die hij van Bantam had verdreven, te Ambon was aanbeland. Op dit eiland hebben de Portugezen een kleine vesting, die zij tegen de wil van de inwoners - die hun hevig vijandig zijn - aanhouden. Ongeacht de vesting echter, hebben de genoemde Ambonezen niet nagelaten met de Hollanders te handelen, zoals aan het 15e hoofdstuk over de Tweede Scheepvaart duidelijk valt te ontlenen. Zodra de Armada daar was aanbeland, hebben de Portugezen, in aanmerking nemend dat de inwoners correspondentie met de Hollanders hadden onderhouden, zich zeer vijandelijk jegens hen betoond, en niet alleen hun hutjes aangestoken en de kruidenbomen uitgeroeid, doch ook alle mans- en vrouwspersonen die zij te pakken konden krijgen, gevangen genomen en zeer slecht behandeld. Reden waarom deze arme lieden om hulp en bijstand tegen hun vijanden, de Portugezen bij Banta, diverse gezanten naar de admiraal Wolfert heeben uitgezonden. Aangezien echter zijn schepen rijkelijk beladen waren, gaf hij ten antwoord, dat hij hen dit keer niet kon helpen.

Aan de Portugese Armada waren nog twee grote schepen van Manilla, een stad onder de koning van Spanje, gelegen in de Filipijnen, te hulp gekomen. Ze trokken daarna om de kleine, arme eilanden heen, veroverden Itu en het eiland Mathian (ik ga ervan uit dat het Mathan is, dat op de bijgevoegde kaart te zien

[82] Lees: ‘Evenaarslijn’.
[83] Lees: ‘Breedtegraad’.
[84] Hier wordt ‘Banda’ dus ineens ‘Banta’ genoemd.

is, alwaar Magellanus[85] anno 1521 werd doodgeslagen, waarover in de Zesde Scheepvaart op pagina 7 te lezen valt. Het ligt onder de 160e lengtegraad, en de 3e graad latit. Borealis). Dit eiland behoort toe aan de koning van Ternate. Aldus hebben de Portugezen de arme Indiërs met het uitroeien van de kruiden overal grote schade toegevoegd. Zij beraamden daarna ook, hoe zij het eiland Ternate zelf, konden veroveren. Het is hun echter niet gelukt en toen zij daar rondtrokken, troffen zij andermaal de twee schepen aan van de vijf die met hen voor Bantam strijd hadden geleverd, te weten het schip de Utrecht, en de Wachter, die daarheen gekomen waren bij Ternate om, zoals hiervoor gezegd is, vanwege het nieuwe gewas kruidnagelen te laden. Dezen werden gedwongen, zodra zij de Armada bespeurd hadden, om weg te trekken en er vandoor te zeilen, hoewel zij nauwelijks half geladen waren.

Op de 24e juni 1602 is de admiraal Wolfert van het eiland Banta wederom uitgevaren om naar deze landen te komen, en heeft hij naar Java zijn steven gericht.

Op de 9e juli treft hij onderweg niet ver van Sian, de admiraal Jacob van Heemskerck aan met twee schepen, die naar de Molukken wilden zeilen. Deze Van Heemskerck was op een dag met Wolfert uit Holland gevaren met acht schepen, zoals gezegd is. Hij is echter langer onderweg geweest en heeft zich een tijdlang te Bantam opgehouden, zoals wij hierna zullen vertellen. Daar hebben zij elkander met vreugde ontvangen. De admiraal Wolfert vertelde aan Van Heemskerck alles wat hem was overkomen, hetgeen omgekeerd ook de admiraal Van Heemskerck aan Wolfert heeft gedaan. Hij heeft hem verteld, hoe hij zestien van zijn manschappen te Damma in Java gevangen heeft achtergelaten. Hij verzocht hem in het voorbijzeilen daar onderzoek naar te doen, en zo scheidden zij vriendelijk van elkander.

---

85 Lees: ‘Fernão de Magalhães, gesneuveld op 27 april 1521. Portugees ontdekkingsreiziger, aan wie de Straat Magellaan zijn naam ontleent.

Op de 1e augustus is Wolfert naar de stad Bantam gekomen, waar hij een wijle heeft uitgerust en wederom zijn schepen met alle nooddruft voorzien voor zijn verdere reis naar huis.

Terwijl hij daar lag, zond hij manschappen naar Damma en verloste hij de commies Brunings met de vijftien andere mannen die daar, zoals gemeld is, gearresteerd waren, en daarvandaan trokken zij met hem naar Holland.

Op de 25e van die maand trok hij met deze drie schepen van Bantam, en zij kwamen gelijk met elkaar in oktober nabij C. bonae spei.

Op de 21e oktober heeft het kleine jachtschip de Duifje zijn admiraal en het schip de Zeeland nabij de C. de las Aguillas[86], die niet ver van C. bonae spei is, verloren, zodat het alleen moest voortreizen.

Op de 17e[87] februari 1603 is de gemelde Duifje fortuinlijk te Vlissingen in Zeeland aangekomen. Daarna trok het naar Amsterdam, en spoedig daarna is in maart het admiraalsschip Gelderland met het schip de Zeeland goed en rijkelijk beladen, zoals gezegd is, eveneens aangekomen.

Voordat echter het bovenvermelde scheepje de Duifje was aangekomen, konden sommigen voor hun peper, dat zij in een grote hoeveelheid bij elkander hadden, zestig gran, dat wil zeggen, vierenvijftig kreutzer aan Frankfurtse valuta krijgen. Toen echter het geschreeuw van deze schepen schalde, is de peper op veertig gran per pond (dat zijn zesendertig van deze kreutzer) gekomen.

[86] 'Kaap van de Adelaars'.

[87] Onduidelijk. De tekst geeft hier een getal in een breuk, te weten 7/17. De breukstreep was horizontaal weergegeven.

Het 12e hoofdstuk.

Hoe het de admiraal Van Heemskerck met zijn acht schepen vergaan is.

Aanvankelijk hebben wij vermeld, dat de admiraal Van Heemskerck met acht schepen uit Texel in Holland op de 23e april anno 1601 ook zou zijn afgevaren. Hij scheepte met zeven schepen en goed geluk langs Engeland, Frankrijk en Spanje. Zijn vice-admiraal Johan Greiner met het schip de Alkmaar was iets achtergebleven.

In mei, kwam hij niet ver van de Canarische Eilanden een Spaanse Armada tegen, met een sterkte van dertien grote oorlogsschepen, die spoedig met alle geweld op de Hollandse schepen zijn aangevallen, die zich zo goed mogelijk teweerstelden. De zes schepen sloegen zich er met geweld doorheen, zodat ze er gemakkelijk vandoor hadden kunnen zeilen. De admiraal bespeurde evenwel, dat een van zijn kleinste schepen, de Rode Leeuw[88] genaamd, door de Spanjaarden was geënterd en door alle anderen omgeven was. Derhalve had hij zich er opnieuw in gestort en het schip uit het gevaar ontzet, doch de schipper was er met vele anderen dood gebleven. Aangezien de admiraal bespeurde dat dit schip, de Rode Leeuw, zelfs zeer beschadigd was, nam hij daaruit wat hem voor de reis

[88] Zoals ik eerder opmerkte, is er een discrepantie tussen het door Hulsius in het begin van zijn document vermelde bouwjaar 1600, en het in andere bron, te weten de VOC-website, genoemde jaar 1601. Bij Hulsius gaat het om het schip dat in juni 1601 weer behouden in Holland zou zijn aangekomen. Volgens de VOC-website is het schip op 23 april 1601 vanuit Texel vertrokken. Het zou dus maximaal twee maanden en een week over de heen- en weerreis gedaan hebben. Het schip was nog relatief dicht bij huis. Het zou dan ook om een en hetzelfde schip kunnen gaan, waarbij de vervaardigingsdatum onduidelijk blijft.

dienstbaar zou zijn, en stuurde het weer terug naar Holland, waar het in juni 1601 goed is aangekomen. Nu was, zoals gezegd is, zijn vice-admiraalsschip de Alkmaar iets achtergebleven, en ‘s anderendaags daarna[89] geheel onvoorzien alleen in de handen van deze geweldige Armada gevallen, waar het zich toch doorheen heeft geslagen, en de ganse reis daarna steeds tot bij Bantam geheel alleen is gebleven, omdat het zijn admiraal niet meer kon bijhouden of vinden.

De admiraal Van Heemskerck is, zonder verdere aanstoot, om de C. bonae spei gekomen met zijn zes schepen. Hij voer tussen het land Afrika en het eiland Madagascar door, waarna hij in de Maioles (eilanden betreffend die zo heten) tussen Mozambique en het bovengenoemde eiland Madagascar aanbelandde, waar hij zijn schip uitwendig schoonmaakte en repareerde, en tevens met zoet water en wat hij verder nog aan verversing kon verkrijgen, voorzag. Daarna zeilde hij naar Bantam, waar hij rond half maart goed is aangekomen.

Toen nu de admiraal Van Heemskerck bij Bantam op het eiland Java was aangekomen, heeft hij vernomen wat zich daar onlangs tussen de Portugese Armada en de vijf schepen van de admiraal Wolfert had afgespeeld. En omdat daar zeer veel peper te behalen was, begon hij enkele van zijn schepen daarmede in te laden, zodat vijf van de zes schepen die daar bij elkander waren geweest, te weten het schip de Amsterdam[90], de Hoorn, de Enkhuizen, de Zwarte en de Groene Leeuw[91], hun volle en rijke lading in ongeveer zeven weken tijd verkregen hebben. Omdat hij daar bleef hangen, is zijn vice-admiraalsschip ook bij

[89] “desz andern Tag darnach”. Bedoeld kan ook zijn: ‘de tweede dag daarna’. Het begrip ‘tweede’ wordt in het oud-Duits vaak beschreven met ‘ander’.

[90] Van de veertien schepen met die naam, komen alleen de twee in aanmerking die in 1598 en 1600 gebouwd zijn. De andere zijn van latere datum.

[91] Van de twee schepen met die naam, gaat het om het in 1601 gebouwde schip.

Bantam aanbeland. Dat was voordien in april, voordat het hier was gekomen, op het eiland Sumatra bij de koning van Achin geweest (ligt op de landstabel onder de 133e lengtegraad en de 5e graad latitud. Borealis, aan de noordzijde van dat eiland), in de hoop daar lading te verkrijgen. Hij heeft daar echter slechts een halve lading peper gevonden.

Toen nu de admiraal Van Heemskerck zijn zeven schepen te Bantam bij elkander had, heeft hij verordineerd, dat vijf ervan, te weten de Amsterdam, de Hoorn, de Enkhuizen, de Zwarte en de Groene Leeuw daar moesten worden volgeladen en bij de eerste gelegenheid wederom naar Holland moesten varen, hetgeen ook geschiedde. Daar ze nu volgeladen waren en zich met alle nooddruft voor een zo verre reis goed hadden voorzien, zijn ze onder de vice-admiraal op de 12e mei 1602 van Bantam op de C. bonae spei af gezeild en in Holland zonder enige wetenswaardigheden aangekomen.

Het 13e hoofdstuk.

Hoe de admiraal Van Heemskerck met twee schepen verder vaart, en een grote karaak van de Portugezen verovert en eerst naar Bantam, doch daarna naar Holland brengt.

De admiraal Van Heemskerck had op zijn vorige reis, toen hij in deze landen was geweest, diverse manschappen in Banta, een van de eilanden van de Molukken, met een commies achtergelaten, weshalve hij met de twee andere schepen, de Alkmaar en de Witte Leeuw daar naartoe wilde zeilen. Dus is hij, voordat de vijf bovenvermelde schepen waren weggevaren, in april voort gezeild. Toen hij nu niet ver van het kleine eiland Ciriman Iaua[92] was gekomen, heeft hij een sloep of roeraak met zestien personen onder het bevel van Antoni Brüning[93], commies van het schip de Alkmaar, naar de stad Damma gestuurd, gelegen in Iaua Maiore[94], opdat hij provisie bestaande uit reis en andere spijzen zou halen. Doch toen Brüning te Damma was aangekomen, is hij door de koning aldaar met al zijn manschappen gevangen en geïnterneerd geworden.

Daarop is Van Heemskerck naar Patana en Sian weggevaren, en kwam hij op de 9e Iu.[95] niet ver van Sian (zoals ook hiervoor gezegd is) de admiraal Wolfert tegen, die met twee schepen van Banta op Java was toe gezeild. Daar heeft Van Heemskerck van hem de kwestie van de Portugese Armada vernomen, en dat het hun ganse beslissing en voornemen was, de Hollanders uit deze landen te houden en te verdrijven, en ook hoe zij met de arme Indiërs (die met de Hollanders handelden) erbarmelijk zijn omgegaan. En de ene berichtte aan de ander over vele nood-

[92] Lees: ‘Ciriman Java’.
[93] Onzeker wie dit is.
[94] Lees: ‘Groot Java’.
[95] Onduidelijk: juni of juli.

wendige zaken. Toen zij van elkander scheidden en elk zijn reis voortzette, kwam de admiraal Van Heemskerck bij het koninkrijk Jor (ik vermoed dat het Ingor op het vasteland is, niet ver van Malakka), een geweldige karaak of een zeer groot schip van de Portugezen tegen, van zevenhonderdvijftig last, hetgeen de zwaarte van zevenentwintigduizend centners kan worden toegerekend, de St.-Catharina genaamd, dat uit China kwam, zeer rijkelijk beladen, en naar Malakka wilde varen. Toen de admiraal Van Heemskerck dat bemerkte, vatte hij het plan op, aangezien de Portugezen en Spanjaarden de Hollanders - waar zij die maar afbreuk konden of wilden toevoegen - en hemzelf grote schade hadden gedaan, om hem aan te vallen. Derhalve rustte hij zich ’s morgens met zijn twee schepen toe voor de strijd, zeilde op de karaak toe, waarop hij met zijn grote geschut geweldig is begonnen te schieten. Dat grote schip laat spoedig zijn bloedvaan op de mastboom wapperen (zoals gemeenlijk de één daarmede de ander afschrikt), en stelt zich naar alle vermogen teweer, aangezien het ook zeer goed met geschut en andere munitie voorzien is, en meer dan zevenhonderd weerbare mannen heeft gehad. Daar is de één de ganse dag op de ander afgestevend, naar men het het beste geleerd had. De Hollanders, die met het grote geschut en schieten zeer gezwind waren, zijn allemaal wanneer zij laden moesten, een weinig naar één kant gegaan, en toen zij daarmede gereed waren, zijn zij met groot misbaar op dit grote schip afgedonderd. Zij richtten aanvankelijk hun geschut het meeste op de zeilen, mastbomen, touwen en zeiltouwen, opdat het hun niet zou wegzeilen. Toen zij dat hadden verricht, zijn zij op dit grote schip afgestevend en hebben weinig gemiste schoten gelost, omdat hun geschut heel laag en bijna steeds bij de waterspiegel gericht stond. De karaak echter, die geweldig hoog was, heeft de Hollanders weinig met zijn geschut kunnen beschadigen, omdat hij merendeels te hoog heeft geschoten. Terwijl de Portugezen zich nu lang hadden geweerd en omstreeks zeventig man hadden verloren, konden zij toch niet ontdekken hoe zij

van deze twee schepen verlost konden worden, en moesten zij daarbij ook het gevaar uitstaan wellicht geheel de grond te worden ingeschoten, aangezien hun schip overal zo doorboord en geperforeerd was, dat het water er van alle kanten is ingelopen. Deswege hebben zij tegen de avond een witte vredevaan gehesen, waarop de Hollanders met het schieten zijn opgehouden. Enkelen zijn uit de grote karaak naar de admiraal gegaan om met hem te overleggen, geroeid met een grote aak, en hebben zich overgegeven op voorwaarde, dat alle manschappen die er in waren, hun leven zeker zouden zijn en door de Hollanders aan land zouden worden gezet. Doch de goederen moesten alle in het schip blijven. Zo zijn spoedig de oversten uit de karaak in de andere schepen opgenomen, de manschappen weerloos gemaakt en door Hollanders bezet geworden, totdat zij het eiland Sumatra genaderd waren, waar meer dan zevenhonderd man en tegen de honderd vrouwen aan land zijn gezet.

De admiraal Van Heemskerck echter is met deze grote buit wederom naar de stad Bantam gevaren, waar hij de karaak diverse schoenen[96] lager liet maken. Want hij was beslist te hoog was om ermee weg te komen. Hij liet hem ook opknappen en repareren, net als zijn twee schepen de Witte Leeuw[97] en de Alkmaar[98], die hij beide met de waren die in bovengenoemde karaak waren geweest, geheel had volgeladen. Toch bleef deze

[96] “Schuh”, verderop “Schuch” genoemd. Een oude lengtemaat. Komt overigens niet voor in het maten- en gewichtenoverzicht van het Meertens Instituut (http://www.meertens.-knaw.nl/mgw/).

[97] Er waren twee schepen met deze naam. Het moet gaan om het schip dat in 1601 gebouwd is. Het andere is veel later gebouwd.

[98] Onduidelijk welk schip het betreft. Er waren drie schepen met die naam, gebouwd respectievelijk in 1601, 1619 en 1661. Even verderop in de tekst wordt - foutievelijk en onmogelijk - gerefereerd aan het jaartal 1695, maar nog iets verder weer over 1604. Het kan dus het eerstgenoemde schip betreffen. Zie ook een eerdere voetnoot over het afwijkende bouwjaar dat Hulsius noemt, namelijk 1600.

nog geweldig geballast. En nadat hij zich aldaar met allerlei verfrissing en proviand had voorzien, is hij vanuit Bantam met deze drie schepen uitgevaren. Toen zij echter tussen Indië en het eiland Madagaskar waren beland, is het schip de Alkmaar[99] zodanig lek geraakt, dat degenen die er op waren geweest dag en nacht aan het werk waren gedwongen om het water eruit te pompen. De hoop moet dus blijven dat zij op het eiland Do Cerne oftewel Mauritius (waarover hiervoor ook gesproken is in het 5e hoofdstuk) aldaar hun schip hebben kunnen repareren. Men heeft er tot op de dag van vandaag nog niet van vernomen of het wellicht met geweldig kostbare waren geladen is.

De Hollanders hebben thans in maart 1695[100] nog goede hoop dat het elke dag kan binnenlopen, en er zijn daar lieden te vinden die de goederen die erin zitten voor twintig procent assecuriren[101] en verzekeren. Zij hebben ook een scheepje uit Holland uitgestuurd om dit schip de Alkmaar op het eiland Mauritius aan te treffen. De admiraal Van Heemskerck echter is met zijn schip en de karaak zijns weegs gezeild, en aangezien hij voor Spanje was langs gevaren, is hij bovendien naar Holland gescheept. Hij zond diverse oorlogsschepen de karaak tegemoet, die aan deze (in zijn hoogste nood) allerlei proviand en verfrissing brachten, tot zijn grote vreugde en verkwikking omdat zij nu de dood voor ogen hadden gezien, want er waren niet meer dan acht gezonde mannen op die grote karaak geweest. Het is dus ongelofelijk dat zo weinig manschappen die ongeveer van de zestig personen overbleven, een zo ongehoord groot vat[102] en last voort konden brengen. Zij meenden

[99] Er waren drie schepen van die naam. Het zal dan gaan om het schip gebouwd in 1601. De andere zijn later gebouwd.

[100] Zoals in een eerdere voetnoot al is aangegeven, moet dit een verschrijving zijn. Het schip zou dan bijna honderd jaar oud zijn. Bovendien is dit werk van Hulsius geschreven in 1608. Vermoedelijk is ‘1605’ bedoeld.

[101] Verzekeringsterm voor goederen die over zee worden verzonden.

[102] Lees: ‘schip’; ‘vasculum’.

voorwaar, dat - aangezien zij nog drie dagen zonder gered te worden op zee moesten blijven - alles in het grootste ongeluk verkeerd was. Deze oorlogsschepen werden alle daaruit volgeladen, bezetten vervolgens de karaak met verse manschappen, en kwamen aldus daarmede in juli 1604 in Texel, waar deze karaak volledig werd ontladen en de goederen naar Amsterdam gevoerd zijn geworden. Toen deze karaak nog geladen was, is hij zevenentwintig schoen[103] diep in het water gegaan. Toen hij volledig uitgeladen was geworden, hebben zij dit beslist grote vat[104] naar Amsterdam willen brengen. Zij hebben het echter wegens zijn omvang niet kunnen doen. Het ligt op dit moment nog in de Wielingen[105], vele mijlen van Amsterdam.

---

[103] "Schuch".

[104] Lees: 'schip'.

[105] Zuidelijke hoofdgeul naar de Westerschelde. Het schip zal dus buitenom over de Noordzee zijn gegaan, mogelijk richting Vlissingen.

Het 14e hoofdstuk.

Wat deze karaak St.-Catharina voor waren heeft gehad en hoe het daarmede in Holland is afgelopen.

I. Twaalfhonderd balen ruwe Chinese zijde, die voor ongeveer zeventig of tachtig Vlaamse ponden, dat zijn meer dan tweehonderd rijksdaalders per baal verkocht zijn geworden.
II. Zeer veel kasten met damast, atlas[106], taft en andere zijden gewaden van verscheidene kleuren.
III. Een groot aantal fijne gouddraden of gesponnen goud.
IV. Zeer veel suiker.
V. Veel gouden stukken of doeken die uit goed goud zijn geweven.
VI. Een grote hoeveelheid kostelijke omslagen en beddententen van goud, en zijden gewaden.
VII. Een ontelbare hoeveelheid porceleinen serviesgoed van allerlei aard en samenstelling, rond de dertig last. Dat zijn meer dan duizend centner[107].
VIII. Een goed deel gestikte zijden kussens[108] of beddendekens van verscheidene kleuren.
IX. Veel ander zijden- en linnenwaad uit katoen.[109]
X. Veel kostelijke aroma's, onder andere geneesmiddelen en gummi, en ook veel centners muskus of bisem.
XI. Zeer veel kostelijk houtwerk van beddenladen, wapens, dozen in hun stijl; vele kostelijk verguld, andere niet.

---

[106] Zeer fijne, satijnachtige zijden stof.
[107] Duitse gewichtssoort van vijftig kilogram.
[108] "Kulckten". Vertaling onzeker. Mogelijk afgeleid van 'culcitinum', 'matrasje'.
[109] Onduidelijk.

XII. Zeer veel zeldzame, fraaie rariteiten, van hun waar[110], van hun schilderingen, en duizenderlei andere zaken die daar in China gemaakt worden.

Deze goederen, alle uit de karaak, zijn in veilige, goed afgesloten pakhuizen gelegd, en dit schip is met zijn goederen geschat op vijftig maal honderdduizend gulden.

110 “Wehren”. Vertaling onzeker.

Het 15e hoofdstuk.

Oordeel dat het Oost-Indische gezelschap en de overste Van Heemskerck wegens de ingenomen karaak anno 1604 hebben verkregen.

Aldus zijn door de gecommitteerde raden der admiraliteit, die in de stad Amsterdam resideren, de akte van beschuldiging[111] en vordering betreffende het nut van moedwillig niet verschijnen[112], gezien, die voor hen rechtens aanhangig zijn gemaakt door de Aduocaten Fiscaln nomine officii[113], met de gehele compagnie of het gezelschap van de acht schepen die naar Oost-Indië waren gevaren, en met Jacob van Heemskerck die daarop admiraal was geweest: allen als klagers eensdeels tegen al die-

Jacob Heimßkercke/ so darauff Admiral gewesen/ alle als Kläger
eines theils/ wider alle die jenige/ welche die Güter/ so in der Cra-
cke S. Catharina von ihm Admiral erobert/ sampt der Cracken/
vnd jrem Zugehör selbst hätten mögen kommen zu schützen vnd
besch..men/ welche doch nit erschienen/ vnd deßhalben als Contu-
macirte andern theils. So hattē obgemelte Kläger jhr Intent vñ
Fürderung vns gründlich angezeigt vñ erwiesen/ wie es wahr ist/
daß die obgemelte Compagnie im Jar 1601. außgesandt/ vnter
dem Gebiet desselben Admirals 8. Schiffe vmb in Ost Indien/

genen die de goederen die in de karaak St.-Catharina - door hem, de admiraal, veroverd - samen met de karaak en wat daartoe behoort, zelf hadden mogen komen behoeden en beschermen, welken[114] echter niet verschenen; en derhalve als

[111] “das Intent”.
[112] “Contumacirung”. Dit woord heeft vele betekenissen, waaronder ‘obstinaat zijn’, ‘in gebreke zijn’.
[113] Lees: ‘ambsthalve Advocaten-fiscaal’.
[114] Onduidelijk of bedoeld is dat de goederen waren verduisterd, of dat de muiters niet verschenen ter zitting.

in gebreke zijnden[115] anderdeels. Zo hadden bovenvermelde klagers hun intentie en vordering voor ons grondig aangeduid, en bewezen hoe waar het is, dat de bovenvermelde compagnie in het jaar 1601 onder het bevel van haar admiraal, acht schepen had uitgezonden om in Oost-Indië of andere, verder gelegen of nabijere oorden met inwilliging der overheid in allerlei waren zoals gebruikelijk te handelen en te onderhandelen: tot welk doel zij van hun prins excellentie de graaf Maurits commissie en missives verkregen, waarmede het deze admiraal niet alleen werd toegelaten, doch hem ook bevolen en opgelegd is geworden om zich tegen al diegenen die hem op zijn reis hinderen of beschadigen, te verweren. Hem is ook vergund geworden dat, mocht hij schade lijden, hij goede macht en beslissingsbevoegdheid zal hebben om daarvoor restitutie en vergoeding te zoeken. Met welke schepen dan, toen de admiraal de Canarische eilanden was voorbijgevaren, hij een Spaanse Armada van dertien geweldige, toegeruste en welbezette schepen is tegengekomen, door dewelke hij vijandelijk is aangevallen. En hem is een van zijn schepen, de Rode Leeuw[116] genaamd, door het schieten en enteren sterk beschadigd, waarop de scheepslieden ervan en diverse anderen daarop gedood en ernstig verwond zijn geworden, zodat het zijn voorgenomen reis moest afbreken en wederom naar Holland te wenden gedwongen is geweest. Zo moest de admiraal in deze slag dit schip ontzetten; alsook zichzelf, zijn lieden en zijn eigen schip zelf en alles wat daarin was, in dit hoogste gevaar; waarbij dan ook talrijke van zijn eigen lieden werden doodgeschoten. De admiraal is aldus van een van zijn beste schepen, tot aanmerkelijke schade en nadeel van zijn reis, ontdaan en beroofd geworden. Iets soortgelijks overkwam zijn vice-admiraal, die zich ‘s anderendaags alleen onder deze Spaanse Armada bevond en met groot gevaar daaruit ontkomen was, en derhalve daarna tot in Oost-Indië en

[115] “Contumacirte”.

[116] Er waren drie schepen van die naam. Het gaat om het schip gebouwd in 1601. De andere zijn van latere datum.

wederom in deze landen niet bij de admiraal kon komen. En toen Van Heemskerck daarna bij Bantam was aanbeland, heeft hij vernomen wat zich onlangs tevoren tussen de Portugese Armada - onder wie Don Andrea Fertado, de overste - en de vijf Hollandse schepen, onder de admiraal Wolfert Harmenszn., had afgespeeld, en dat deze Portugese Armada feitelijk daar naartoe was gekomen met het bevel dat zij alle Hollandse schepen en de Oost-Indiërs die met de Hollanders handelden en gunsten en hulp aan hen bewezen, moest uitroeien. Het drong toen genoegzaam tot hen[117] door, dat zij de stad in hun macht vermeenden te krijgen, aangezien het hun door de bovenvermelde vijf schepen niet verhinderd was geworden. Alsook hoe zij daarna tegen Itu en op het eiland Ambon hadden gehandeld, waar zij de arme inwoners jammerlijk getiranniseerd hebben. Zij veroverden ook het eiland Mathian, dat aan de koning van Ternate onderhorig was geweest en door hen verwoest werd. Ook hebben zij de inwoners zeer slecht behandeld.

Precies hetzelfde hebben zij ook getracht te doen op het eiland Ternate, waar aan hen twee schepen uit Manilla, de hoofdstad van de koning van Spanje, op het eiland de Filipijnen te hulp waren gekomen, slechts omwille van het feit dat deze koning met de inwoners van dit land met Holland en Zeeland[118] handelt. En ook hebben twee Hollandse schepen, namelijk de Utrecht en de Wachter, die toentertijd aldaar te Ternate om hun lading in te nestelen voor anker lagen, zich met uiterst gevaar uit deze grote Armada geslagen en met halve lading moeten uitreizen en er vandaan zeilen. Dit alles heeft deze admiraal daar vernomen (nr. 1), alsook hoe de Portugezen met twintig Hollanders uit de schepen van Jacob van Neck te Macao in China, die aldaar waren aangekomen om hun handel met de

---

[117] Lees: de Portugezen.

[118] Het document spreekt over “mit den Eynwohnern dieses Lands Holland und Seeland”. Verwarrend. De scheepsnamen worden vrijwel steeds zonder lidwoord geschreven, waardoor het soms moeilijk is om te onderscheiden of landsnamen dan wel scheepsnamen bedoeld zijn.

Chinezen te drijven, zeer jammerlijk is omgegaan, want zeventien van hen hebben zij schandelijk opgehangen, en de andere drie in gevangenschap naar Goa laten sturen. (nr. 2). Daarbij komt, dat twintig of tweeëntwintig personen van de Hollandse schepen van de admiraal Gruszberg[119], die te Cochinchina aan land was afgemeerd om van alles in te kopen, door de koning aldaar op aanstichting door een Portugese monnik zijn doodgeslagen en diverse bevelhebbers gevangen zijn, die daarna met twee metalen stukken geschut gerantsoeneerd[120] en bevrijd moesten worden.

Bovendien waren drie personen van diegenen die deze admiraal Van Heemskerck (op zijn vorige reis toen hij in dit Indië was) op het eiland Banda had achtergelaten, welken door hun hoofdman aldaar vanwege de handel naar het eiland Amboyna waren gezonden, door de Portugezen zo hevig achternagezeten, dat zij een ervan te pakken kregen, die zij met vier galeien uit elkander hebben getrokken. De andere twee hebben zich tot redding van hun leven onder de wilde lieden moeten begeven. Bovendien hebben de Portugezen nog veel meer vijandelijke en tirannieke daden tegen de Hollanders uitgeoefend (nr. 3), zoals ook in Tidore, een van de Molukken, aan een van de schepen van Balthasar de Cordes hoogst gruwelijk is bewezen. Want toen het zich - met een vooraf gedane toezegging dat de mannen die daarop waren geweest, zich hun leven zeker konden achten - aan de Portugezen had overgegeven, hebben zij hen een voor een, waarbij de een bij de ander had moeten toekijken, de armen, de benen en tot slot het hoofd afgeslagen. Ook hebben zij met brandschepen de admiraal Jacob van Neck geprobeerd in het verderf te storten (nr. 4). En te Achin hebben zij de koning zo opgestookt, dat hij de Zeelandse schepen die aldaar waren aangekomen om hun handel te drijven, vijandelijk heeft overvallen, waarbij velen dood zijn gebleven. Vanwege dit alles en wat eruit mocht

[119] Onduidelijk. ‘Groesberg’?
[120] Lees: ‘vrijgekocht’.

voortkomen, heeft de admiraal met zijn raad lang en veel beraadslaagd, en heeft hij met algemene stemmen goed bevonden en besloten, hun vijand (die de Hollanders zo veel schade, smaad, tirannie en overlast hadden aangedaan), opdat hij al dergelijke ongewenste voorvallen kon voorkomen en afweren, niet alleen tegenstand, doch het hoofd te bieden, en alle mogelijk afbreuk toe te voegen en te doen, in aanmerking nemend, dat door dit middel (dat volgens het natuurlijke recht en het recht van alle volkeren is toegelaten, en waartoe hij ook door de missive van zijn prins excellentie verplicht was) de straat bevrijd moest zijn van geweld, en de Oost-Indische handel, waaraan deze verenigde landen zoveel gelegen was, vreedzaam gecontinueerd mocht worden. Met deze beslissing en dit voornemen is hem, toen hij met zijn twee overige schepen van Bantam tegen de ochtend voortgezeild was, en waarmede hij geschikte lading zocht, niet ver van het koninkrijk Ior de karaak, waarover de strijd thans gaat, tegemoet gevaren. Daarop zaten zevenhonderd weerbare mannen, allen Portugezen, weinig andere uitgezonderd, en bovendien vijanden van dit land, voornamelijk echter van de handel die wij daar voeren. Toen hij die opgemerkt en bespeurd had (aangezien alle goederen van de onderdanen van de koning uit Spanje door openbaar edict door de Hoogmogende Heren Staten, waar men die ook mocht bekomen, voor goede buit verklaard en gepubliceerd zijn geworden), heeft hij overeenkomstig zijn besluit deze karaak aangevallen, bestreden en ook veroverd, en heeft hij de manschappen vrij en veilig aan land laten voeren, doch deze[121] meegenomen en hier te land gebracht, waar hij de goederen eruit heeft laten halen en in goede orde in veilige bewaring heeft gegeven, onder welke goederen men ook vele kledingstukken van de scheepsgezellen die in Macao waren opgehangen, gevonden heeft. Hetgeen alles door bovenvermeld gezelschap, volgens de instructie van zijn admiraal, aan deze raad kenbaar is gemaakt, opdat men daarin verder procedureert,

[121] De karaak.

zoals het betaamt. En omdat niemand was verschenen om deze karaak of de goederen die daar uit komen, te beschutten of te beschermen, hadden de eisers[122] in bovenvermelde hoedanigheid om toewijzing[123] of lading verzocht en ook verkregen, hetgeen naar gebruik van deze Kamer op drie verschillende keren, van de veertiende dag tot de veertiende dag, in het openbaar is voorgehangen. Niettemin is er niemand verschenen. Derhalve worden op verzoek van de eisers[124] in acht genomen, de eerste, tweede en derde omissie dat niemand is verschenen. Daarom zijn diegenen die ter bescherming van deze karaak en goederen hadden moeten verschijnen, in gebreke[125] en van alle uitzonderingen en uitvluchten afgesneden. Dientengevolge was het aan de klagers toegestaan, de akte van beschuldiging[126] met de verificatie en stukken die daartoe dienen, in te dienen, zoals zij ook gedaan hebben en besloten. In afweging daarvan is aldus wijdlopig naar voren gebracht, dat de bovengenoemde admiraal bevoegd en met recht ertoe bewogen is geworden om de karaak en de goederen, waarover het geschil nu gaat, in beslag te nemen; in aanmerking nemend dat ze aan de Portugezen toebehoren, welke onderdanen zijn van de koning van Spanje, die een vijand van deze verenigde landen en hun handel is, aangezien hij hen met alle middelen - zowel in Oost- als in West-Indië tracht te hinderen; en dat de admiraal goede aanleiding heeft gehad om dat te doen, niet slechts overeenkomstig de geschreven rechten en het iuri gentium[127], doch ook krachtens het bovenvermelde edict van de Hoogmogende Heren der Staten-Generaal en voornamelijk van zijn commissie; zoals dan ook de Portugezen zelf, en met name de gouverneur te Malakka, bekend hebben, dat deze karaak door de bovenver-

---

[122] “Kläger”.
[123] Feitelijk verbeurdverklaring te hunnen gunste.
[124] “Kläger”.
[125] “gecontumacirt”.
[126] “das Intendit”.
[127] ‘volkenrecht’.

melde admiraal naar goed oorlogsgebruik veroverd is geworden. Ter verificatie van dit alles, samen met de wijdlopige depositie hiervoor vermeld, hebben de bovenvermelde klagers verscheidene documenten, schriftelijke getuigenissen, akten en andere sterke bewijsstukken naar voren gebracht en toegelicht, en verlangden zij, dat aangaande bovenvermelde karaak en goederen waarover het geschil gaat, door het eindoordeel van deze raad verklaard worde, dat ze met recht in beslag zijn genomen en vervallen moeten blijven. Daarop heeft, nadat de bovengenoemde raad alles goed en serieus heeft overwogen en overdacht, deze raad zijn beslissing voor zichzelf en in naam van zijn prins excellentie als admiraal-generaal - aangezien hij over de bovenvermelde kwestie van het in gebreke zijn, recht moet spreken - verklaard, dat de bovenvermelde karaak met alle goederen die daarin zijn geweest, een goede prijs is en met recht in beslag is genomen, en dientengevolge geconfisceerd en vervallen, zodat men deze kan verkopen, opdat het geld dat daarvan afgelost wordt, wordt belegd volgens de regels van het edict van de bovenvermelde Hoogmogende Heren der Staten-Generaal. Uitgesproken in het college van de vorengenoemde admiraliteit, op de 9e september anno 1604.

Het 16e hoofdstuk.

Korte verklaring over diverse kwesties die in het bovenbeschreven oordeel vermeld zijn, en daarin met de nummers 1, 2, 3 en 4 zijn opgetekend.

Met betrekking tot nr. 1 moet men weten, dat anno 1599 op de 23e december, onder de admiraal Jacob Wilckens uit Holland, vier schepen naar Oost-Indië zijn gezeild, te weten:
1. de Mauritius[128], groot tweehonderdvijftig last, waarop Govert Jansz schipper was.
2. de Hollandia[129], van ongeveer tweehonderdvijfentwintig last.
3. de Friesland[130], van honderd last.
4. de Overijssel[131], van ongeveer vijftig last.

Deze vier bovenvermelde schepen behoorden tot de zes navolgende, en hun opperste admiraal was Jacob van Neck, die op de 28e juni 1600 uit Holland ook daar naartoe is gevaren, en wel met:
1. de Amsterdam, groot vierhonderdzestig last, dat het admiraalsschip is, waarop ene Simeon Lamberts Mau schipper was.
2. de Dordrecht[132], van vierhonderdvijftig last.
3. de Haarlem[133], van tweehonderd last.

---

128 Van de vijf schepen met die naam, zijn er twee gebouwd vóór 1599, namelijk in 1594 en 1598, en drie nadien. Alleen het schip uit 1594 blijkt definitief in aanmerking te komen.
129 Er zijn vijf schepen van die naam, waarvan het schip gebouwd in 1594 in aanmerking komt, en de overige vier van latere datum zijn.
130 Er is één schip met die naam, gebouwd in 1598.
131 Er is één schip bekend met die naam, uit 1598. Het schijnt echter eerder de Duif te hebben geheten, waardoor het bouwjaar 1594 is.
132 Zes schepen droegen die naam. Alleen het schip gebouwd in 1600 komt in aanmerking. De andere werden later gebouwd.

4. de Delft[134], van honderdzestig last.
5. de Leiden, van honderddertig last.
6. de Gouden[135], van honderdveertig last.

Deze zes laatste schepen zijn op de 28e maart van het jaar 1601 goed in Oost-Indië aangekomen, waar ze zich, om een des te gemakkelijker lading te verkrijgen, hebben verspreid. De admiraal Neck trok met het schip de Amsterdam en met de Gouda naar China, waar hij bij de stad Macao, die gelegen is onder de Tropica Cancri[136] (zoals in de kaart met nr. 3 bij onze Zesde Scheepvaart te zien is), heeft aangelegd. Daar heeft hij spoedig een roeraak met acht of tien personen aan land gestuurd, die door de Portugezen die aldaar vanwege hun handel wonen, omdat zij in de stad niets te bevelen hebben, opgehouden is geworden, waarop de admiraal een andere roeraak met nog negen of tien personen daar naartoe heeft gestuurd, die ook in handen van de Portugezen zijn geraakt. Daarna hadden dezen ook gaarne de schepen in hun macht gekregen. Daar zij dit echter niet teweeg konden brengen, rustten zij diverse brandschepen uit, waarmede zij de Hollandse schepen wilden beschadigen. Die zijn echter ontweken en er vandaar gevaren, en hebben de twintig mannen moeten verlaten. Naderhand hebben de Portugezen zeventien van de twintig opgehangen, doch drie der voornaamsten naar de stadhouder van de koning van Spanje in gevangenschap naar Goa gestuurd. De karaak St.-Catharina heeft allerlei kleding van deze arme opgehangen scheepsgezellen in bezit gekregen, die hij naar

[133] Vijf schepen met die naam. Het moet hier gaan om het schip dat in 1600 werd gebouwd. De andere werden later gebouwd.

[134] Zes schepen met die naam. Het gaat om het schip gebouwd in 1600. De andere zijn van latere datum.

[135] De benaming lijkt op de ‘Gouda’. Even verderop wordt dan ook de “Gouda” genoemd. Van schepen met die naam zijn er vijf gebouwd. Dan zou het schip gebouwd in 1600 in aanmerking komen, maar daarvan bedroeg het laadvermogen honderdveertig last.

[136] De ‘Kreeftskeerkring’.

Malakka wilden medenemen, om daarmede een zegeteken voor deze vermeende loffelijke daad op te richten.

Om nr. 2 te begrijpen, moet men weten, dat de bovenvermelde admiraal Van Neck twee van zijn bovengenoemde schepen, te weten het schip de Haarlem en de Leiden, waarover ene Caspar Gruszberger[137] de opperste commies was, naar Cochinchina heeft afgevaardigd, om aldaar geschikte lading te zoeken, waar ze wel zeventien maanden hebben gelegen, omdat het een goed en vruchtbaar land met allerlei spijs is. Verder hebben zij daar weinig gehandeld, omdat zij daar slechts een deel aan peper hebben verkregen, zodat zij meer (zoals men zich kan indenken) hun wellust dan het voordeel van hun heren hebben nagestreefd. Van hen zijn (zoals in het oordeel gezegd is) twintig of tweeëntwintig personen aldaar doodgeslagen, et cetera. Deze twee schepen zijn daarna op Patana toe gevaren, waar zij hun volle last aan peper hebben ingeladen. Toen zij zich echter daarvandaan in februari 1603 wederom naar Holland gewend hebben, is het schip Haarlem lekkend geworden, zodat het wederom naar Parana moest zeilen en zijn waren uitladen.[138] Het schip Leiden[139] evenwel, is op de laatste augustus van 1604 met twee schepen van Van Warwyck, waarover wij willen spreken, goed in Holland aangekomen.

Aangaande nr. 3 moet men weten, dat anno 1598 uit Zeeland vijf[140] schepen onder de admiraal Mahu naar de nauwe Zee[141] van Magellaan zijn gevaren, die bijna alle een onfortuinlijke reis hebben ondernomen. De admiraal Mahu is onderweg ge-

---

[137] Mogelijk dezelfde persoon die eerder Gruszberg werd genoemd.
[138] De historie meldt ook, dat het in datzelfde jaar bij Patani verbrand is.
[139] Vijf schepen droegen die naam. Vier ervan werden lang na Hulsius' werk gebouwd, dus gaat het om het schip dat gebouwd werd in 1600.
[140] Vier? Mogelijk alleen de Geloof, de Trouw, de Blijde Boodschap (dan wel Het Vliegend Hert), en de Mauritius.
[141] Lees: 'Straat Magellaan'.

storven. Daarop wordt ene Baltazar de Cordes, die zijn vice-admiraal was, overste in zijn plaats. Deze overste had een neef, Simeon de Cordes, die commies op een van deze schepen was. Deze is, nadat hij de Fretũ Magellanicũ[142] was doorgekomen, voor de wijde zee Mare Pacificum[143] langs gezeild, en was anno 1600 bij Ternate, een van de eilanden der Molukken, aangekomen. Aldaar wordt hij, De Cordes, door Frantz Verdoes, de commies der Hollanders op het eiland Ternate (waarvan hiervoor ook melding is gedaan) gewaarschuwd, dat hij zich goed in acht moet nemen, aangezien de Portugezen twee vestingen op het volgende eiland Tidore hadden, opdat hij hun niet in handen zou vallen. Hij, De Cordes, echter, heeft die waarschuwing niet in acht genomen, doch in de wind geslagen. Doch daarna heeft hij zich (hetzij dat hij met zijn schip aan de grond is gelopen, of dat hij door de Portugezen omgeven is geworden), door hen[144], omdat zij hem zeer veel goeds in het vooruitzicht stelden en beloofden, zodanig laten overhalen, dat hij zichzelf en zijn schip in hun handen heeft gegeven. Toen zij echter hem en zijn manschappen overweldigd hadden, zijn zij met hen omgegaan zoals in het oordeel vermeld wordt.

Nr. 4. Er waren twee Zeelandse schepen op het eiland Sumatra, bij de stad Achem (tegen de noordkant van dat eiland onder de 133e lengtegraad en de 5e breedtegraad Borealis gelegen) beland om aldaar te handelen. Daarover is Johan Houtman, admiraal of overste, en ene Coemans commies geweest, welke dagelijks zonder enig nadenken aan land zijn gegaan. Daar is de koning dusdanig door de Portugezen geïnstigeerd en tegen de Zeelanders opgezet geworden, dat hij de bovenvermelde admiraal en commies met degenen die bij hem waren, onverwacht heeft laten ombrengen en daarop de schepen spoedig met een dergelijk geweld heeft overvallen, dat zij op een daarvan zijn geklommen. Degenen die daarop waren, zijn

[142] Lees: ‘Fretus Maggelanicus’, de ‘Straat Magellaan’.
[143] ‘de Stille Oceaan’.
[144] Lees: de Portugezen.

gedwongen geworden zich naar onder in het schip te begeven. Aangezien echter al deze schepen zo waren ingericht, dat de bovenste bodem slechts door netten of doorbroken houtwerk als een rooster is, hebben de scheepslieden zich met de halve spiesen die op de andere bodem waren dermate van onder naar boven geweerd, dat zij meester op hun schepen zijn gebleven. En veel van de voornaamste edellieden van de koning en zeer veel volk is daardoor dood gebleven. Deze koning is zeer machtig, want hij heeft het koninkrijk Pedir en Pacem, die ook beide op deze kaart te zien zijn, in zijn macht gekregen. Sindsdien echter heeft de bovenvermelde koning goed in de gaten gekregen, dat de Portugezen hem met onrecht hiertoe bewogen hadden, vandaar ook dat hij zijn gezanten, zoals wij hiervoor gemeld hebben, anno 1602, om zich te verontschuldigen naar Holland heeft gezonden. Tegenwoordig laat hij de Hollanders en Zeelanders gaarne aldaar handelen en inladen.

Het 17e hoofdstuk.

Wat zich verder met de Scheepvaarten heeft afgespeeld.

Hiervoor hebben wij in het 1e hoofdstuk beschreven, hoe alle gezelschappen die in Oost-Indië handelden, waarvan er sommige in Holland, en ook enige in Zeeland waren, anno 1602 geheel verenigd zijn, waarop ze dan voor de eerste keer veertien statige, grote schepen en een jachtscheepje hebben laten optuigen, die de namen Zierikzee[145], Vlissingen[146] en Ter Veer[147] droegen, die op de laatste maart van 1602 uit Zeeland zijn gevaren.

Plus de Hollandia[148], de Ster[149], de Hof van Holland[150], de Rotterdam[151], de Zon[152], de Maagd van Enkhuizen[153], de Enig-

---

145 Er waren vier schepen van die naam, waarvan er echter één werd gebouwd in 1601, en de andere veel later. Het gaat dus om het eerste schip van die naam.

146 Hiervan waren er zes met die naam, doch slechts één ervan werd in 1602 gebouwd, een spiegelretourschip, en daar zal het hier om gaan. De andere waren namelijk van veel latere datum.

147 Onduidelijk. Er was hooguit één schip met een naam die in de buurt kwam, namelijk de Ter Veere, doch die werd pas in 1606 gebouwd.

148 Er zijn vijf schepen van die naam, waarvan het schip gebouwd in 1594 in aanmerking komt, en de overige vier van latere datum zijn.

149 Daarvan waren er zes, en het moet gaan om het schip dat in 1602 gebouwd is. De andere zijn later gebouwd.

150 Er waren vier schepen die zo heetten. Het moet gaan om het in 1599 gebouwde schip. De andere zijn na 1602 gebouwd.

151 Vijf schepen van die naam. Eén is gebouwd in 1602 en komt in aanmerking. De andere zijn later gebouwd.

152 In dit geval kan het zowel gaan om het schip dat in 1598 is gebouwd, als om het in 1599 gebouwde schip.

heid[154] van Delft, de Mauritius[155], de Maan[156], de Erasmus[157], de Nassau[158] en dan het jachtscheepje, de Papegaai[159] genaamd, dat ongeveer dertig last groot was.

Deze elf schepen en het jacht zijn op de 27e juni 1602 uit Holland afgevaren. Over deze schepen stond de admiraal Wybrand van Warwijck gesteld, en toen deze veertien in Indië waren aanbeland, hebben ze zich, om hun lading des te gemakkelijker te zoeken, van elkander afgezonderd.

De Zierikzee, de Vlissingen en de Ter Veer zijn naar het koninkrijk Achem, gelegen op het eiland Sumatra, gezeild.

De Zon, de Maagd van Enkhuizen, en de Eendracht van Delft, zeilden naar Bantam.

De Mauritius en de Maan naar Banta, dat een eiland van de Molukken is.

De Erasmus en de Nassau waren naar China.

---

[153] Twee schepen met die naam. Het gaat echter om het schip dat in 1602 gebouwd is. Het andere werd later gebouwd. Niet te verwarren overigens met de ‘Enkhuizer Maagd’. Dat schip is in 1788 gebouwd.

[154] Lees: de Eendracht. Voor ‘van Delft’ lees: ‘uit Delft’. Er waren maar liefst dertien schepen met die naam. Het enige schip dat hier bedoeld kan zijn, is in Delft gebouwd in 1602. Het kan niet het schip uit 1598 betreffen, aangezien dat slechts een laadvermogen van 25 last had. De twee andere schepen die daar gebouwd waren, stamden uit 1663 en 1771. Om misverstand te voorkomen, merk ik nog op, dat de benaming luidt: de ‘Eendracht’, dus niet ‘Eendracht van Delft’.

[155] Van de vijf schepen met die naam, zijn er drie gebouwd op of vóór 1602, en twee nadien. Alleen het schip uit 1602 blijkt in aanmerking te komen.

[156] Er waren vijf schepen met de naam ‘Maan’, waarvan er één werd gebouwd in 1598, één in 1602, en de andere twee nadien. Uit de registers blijkt, dat het gaat om het schip uit 1602.

[157] Van de twee gebouwde schepen met die naam, komt het schip gebouwd in 1602 in aanmerking. Het andere is later gebouwd.

[158] Er waren vier schepen die zo heetten, en alleen de schepen gebouwd in 1599 en 1602 komen in aanmerking.

[159] Het moet gaan om de Papegaaitje, laadvermogen vijfentwintig last.

Twee van deze veertien schepen, te weten de Eendracht van Delft, groot honderdtwintig last, en de Maagd van Enkhuizen, van ongeveer honderdvijftig last, zijn op de 29e augustus 1603 met nog twee scheepjes van de admiraal Spielberg[160], te weten het Schaap[161], ongeveer van zestig last, en het Lammetje[162], van twintig of vijfentwintig last groot, van Bantam met peper volbeladen, uitgezeild, en op de 26e november van hetzelfde jaar op het eiland St.-Helena aangekomen, waar ze om zich te verfrissen diverse dagen hebben stilgelegen. Terwijl zij daar rustten, is het jachtschip de Wachter, dat een van de vijf schepen was van de admiraal Wolfert Harmenszn. (over wie hiervoor gesproken is), ook aldaar aangekomen. Dit jacht was door een van zijn metgezellen, het schip de Utrecht, in april 1603 achtergelaten. Want omdat het zeer beschadigd was en lekte, was het gedwongen naar het eiland Do Cerne of Mauritius scheep te gaan, waar het op de 18e juni 1603 is aangekomen. Aldaar hadden zij alle waren uitgeladen, het schip op het land opgetrokken, gerepareerd en verbeterd, en zijn zij daarna wederom met de ingeladen waren voort gescheept en op de 29e augustus 1603 te St.-Helena aangekomen. Zij hebben zich zeer verheugd dat zij de bovenvermelde vier schepen aldaar aantroffen, en alle vijf zijn ze op de 18e maart 1604 goed in Holland aangekomen.

In juli daarna, was met Van Heemskerck een schip van vierhonderd last eveneens in Holland aanbeland.

De twee schepen de Erasmus en de Nassau waren anno 1603 van Bantam met een grote hoofdsom aan geld naar China gezeild om daar te handelen. Toen zij echter bij de stad Macao aankwamen, troffen zij daar een grote Portugese karaak aan, de Nostra Signora de Remedio genaamd, die zeer rijk geladen was en met zijn zeilen gereed voor anker lag, om naar het eiland

[160] Lees: ‘Joris van Spilbergen’.

[161] Gebouwd in 1601, laadvermogen vijfenvijftig last.

[162] Lees: de ‘Lam’, waarvan er twee waren. Het gaat om het schip uit 1601. Het andere werd later gebouwd dan 1603.

Japan scheep te gaan. De twee Hollanders vielen hem aan, overweldigden en veroverden hem, namen de beste waren die er in zaten, eruit tot hun twee schepen geladen waren. Daarna hebben zij het vuur erin gestoken en hem laten wegbranden. Deze twee schepen zijn met hun buit er vandoor gevaren, en op de 6e februari 1604 bij het eiland Sumatra aangekomen, waar zij het schip de Ster genaamd, een van hun metgezellen van de veertien schepen, alsook het schip de Leiden (waarvan in het vorige hoofdstuk melding is gedaan), aantroffen. En alle vier zijn ze in augustus 1604 goed in Holland aanbeland.

De twee schepen de Erasmus en de Nassau hebben om en nabij de achtentwintighonderd balen ruwe Chinese zijde meegebracht, waarvan iedere baal voor ongeveer vijfhonderd Nederlandse florijnen verkocht is geworden, en nog veel andere zaken.

Over de 7e[163] maart van dit lopende jaar 1605 schrijft men uit Holland, dat te Plymouth, een scheepshaven in Engeland, het schip genaamd de Maan, dat een van de bovenvermelde veertien schepen was, groot tweehonderdvijftig last, rijkelijk met kostelijke kruiden beladen, goed was aanbeland. Het brengt mede: tweehonderddrieënveertigduizend pond muskaatnoot, zeventigduizend pond macis of knoppen[164], zesentwintigduizend pond kruidnagelen, veel diamanten en achtentwintighonderd stuks van de allerzuiverste porceleinen schoteltjes, die het op het eilanden der Molukken heeft ingeladen, zodat het op meer dan zes maal honderdduizend gulden wordt geschat. Aangezien het van Bantam is weggezeild, moeten nog twee van deze veertien schepen die te Patana zijn ingeladen, met het eerstgenoemde aldaar afgevaren zijn, doch het ene heeft het andere verloren, zodat dit schip meende, dat de andere twee naar het eiland St.-Helena zal zijn gevaren om zich te verfrissen, en dat men er dagelijks verdacht op moet zijn.

---

[163] Onduidelijk. Ook hier wordt een breuk weergegeven, namelijk “7/17”, met een horizontale breukstreep.
[164] “Blüth”.

Hun admiraal Van Warwijck, die nog met zes schepen uit is, moet naar China zijn gevaren, alwaar hij tussen de Filipijnse eilanden, China en Malakka meer dan dertig Spaanse en Portugese schepen. groot en klein, waarvan er diverse met zeer kostelijke waar ingeladen waren, beroofd heeft, zodat men ook op hem dagelijks verdacht is. Er worden thans in dit lopende jaar 1605 in Holland twaalf geweldig grote schepen naar Oost-Indië toegerust, en men mag menen, dat de heren Staten ook diverse oorlogsschepen op hun kosten reeds daar naartoe hebben gezonden, en deze twaalf zullen nasturen. Ze zullen de gehele omgeving van Oost-Indië van Dio, Goa, Cochin, Malakka tot aan de Filipijnen vrij en veilig houden. Ook wordt door de verenigde gezelschappen een derde deel van hun gehele kapitaal of hoofdsom op de twaalf schepen gewaagd en ingelegd.

De schepen die anno 1604 in augustus in Holland, zoals gemeld is, zijn aangekomen, brengen het bericht mede, dat diverse schepen van hun metgezellen, te weten de Zierikzee, de Hof van Holland en het jachtscheepje de Papegaai[165] naar Patana waren gevaren om aldaar in te laden. Toen ze daar lagen, hadden ze vernomen, dat de (hiervoor vaak genoemde) overste der Portugese scheeps-Armada, Don Andrea Fertado Mendozza, met wel dertig schepen van Malakka naar de stad Jor (ik ga ervan uit, zoals ook diverse belangrijke geografen met mij, dat het Lagor is, op het vasteland van Malakka, op ongeveer tachtig mijl afstand verder naar Septentrion) was gezeild om die te belegeren, doch dat de genoemde drie schepen deze Armada onverhoeds aanvielen en hadden verdreven.

Sindsdien zou de koning van Jor met vele duizenden Indiërs de stad Malakka, waar de Portugezen ook een geweldige vesting hadden, belegerd hebben.

---

[165] Het lijkt hier dus te gaan om de drie schepen van Van Warwijck die ook in het begin van dit werk werden genoemd, en respectievelijk gebouwd waren in 1601, 1599 en 1601.

Deze koning van Jor - evenals zijn schoonvader, de koning van Achem in Sumatra - is vele jaren een vijand van de Portugezen geweest, want Johan Hugen van Linschoten schrijft in zijn Itinerario cap. 19[166], dat toen hij in Indië woonde (hetgeen van anno 1579 tot anno 1589 is), de koning van Achem zijn dochter ten huwelijk stuurde naar de koning van Jor (welk oord, zegt hij, gelegen is bij Malakka, in de buurt van Sian). Hij gaf hem en stuurde met de bruid mede, een zeer groot, lang stuk geschut, waarvan in de christenheid zijns gelijke weinig gezien is, en dat zo geweldig goed was bewerkt en versierd, dat men het nauwelijks kan geloven. Dit schip, waarin de bruid en dit stuk geschut waren, kregen de Portugezen in handen en zij voerden het naar Malakka. Daarna is dat geschut anno 1589 van Malakka naar de koning in Portugal gestuurd. Aangezien echter het schip dat was ingeladen, bij Tercera was gebleven, een van de eilanden van de Azoren, is het geschut daar uitgeladen geworden. Ook is de stad Jor door de Portugezen veroverd en verwoest geworden. Zij vonden aldaar meer dan honderdvijftig grote en kleine buksen, als ook een dubbele haak[167], zelfs mooi met loofwerk en dergelijke bewerkt.

Dit is een ding wat zeker is, dat de Indiërs de Portugezen, omdat die over hen proberen te heersen, geweldig vijandig zijn. Daarentegen houden zij zeer van de Hollanders. Zo hebben de Portugezen tussen C. Comeri, die de spits van India onder Goa is, tot aan China, op het vasteland in het geheel geen vesting meer, noch een handelsstad waar zij nog iets te bevelen hebben, behalve deze stad Malakka, zodat, wanneer zij deze stad en vesting zouden kwijtraken, zij met gevaar van Goa, Cochin, et cetera, naar de Filipijnse eilanden en naar China moeten om handel te drijven.

Nu zijn in februari 1605 te Rotterdam in Holland acht scheepslieden wederom thuisgekomen, die diverse jaren in

[166] 'Reisdagboek, hoofdstuk 19'.

[167] Lees: 'haakbus', een bepaald type geweer.

Amerika door de Spanjaarden gevangen zijn gehouden, doch naar men meent tegen de admirant[168] van Arragon, die in Holland gevangen was geweest, zijn uitgeruild. Een van de artikelen omtrent zijn vrijlating was, dat alle gevangenen uit de Verenigde Provinciën, ongeacht waar die gevangen zaten, bevrijd en losgelaten moesten worden. Toen deze acht goede lieden wederom thuis waren gekomen, troffen drie ervan hun vrouwen met andere mannen gehuwd, hetgeen onder hen geen geringe strijd geeft. Deze acht personen zouden anno 1598 op de schepen van Pieter van der Haegen, Holland uit zijn gevaren, waarover wij in onze Zesde Scheepvaart op pagina 42 en 43 melding hebben gedaan, namelijk dat Olivier van Noort in januari 1600 twee schepen daarvan aantrof in de engte ofwel Freto Magellanico[169], die aldaar vijf maanden in armoede hadden gelegen, en waarvan van de honderdtien personen nog slechts achtendertig in leven zijn geweest.

Op pagina 43, lit. G van diezelfde Scheepvaart hebben wij gezegd, hoe Olivier, toen hij was aangekomen in Chili (een koninkrijk van Amerika, gelegen tegen de Mare Pacificum[170]) bij de spits Puncto Carnero, dat op een afstand van slechts twee mijl van Val Paradiso was gelegen, ervaren heeft hoe een van de schepen van de bovengenoemde Van der Haegen met slechts negen gezonde personen in de haven Val Para, namelijk met het schip Het Vliegend Hert[171], waarop Dieterich Gerrits kapitein was, eerder was aanbeland, en met een vredevaantje, omdat zij in het geheel niets meer te eten hadden, aldaar het land op is gegaan, doch door de Spanjaarden was gevangen gezet. Zijn schip is met alle goederen genomen en anno 1600 naar Lima, dat de hoofdstad van Peru is, waar de koning van Spanje zijn vi-

168 ‘opperbevelhebber’.
169 ‘Straat Magelaan’.
170 ‘de Pacifische Oceaan’.
171 Onduidelijk. M.i. zijn er slechts twee schepen van die naam geweest, die pas gebouwd zijn in 1638 en 1729.

ce-koning of stadhouder had, gezonden. Het valt
dus wel te vermoeden, dat het hiervan
de manschappen zijn.

E I N D E.